POSTARINA PLAĆENA U GOTOVU

HR

HRVATSKA REVIJA

8

MCMXLIII

27855

NATJEČAJ MATICE HRVATSKE

Vršeći svoju zadaću, da unapređuje hrvatsko književno stvaranje i pomaže pisce vrstnih djela, Matica Hrvatska odlučila je, da krajem godine 1943. podieli nagrade za najbolja književna djela u prozi.

Izvršujući tu namisao Matičin odbor je zaključio da pozove pisce na natječaj, te je odredio ove nagrade:

a) za roman u iznosu od kuna 50.000.—;

b) za zbirku novela u iznosu od kuna 40.000.— .

Obseg romana kao i zbirke novele ne smije biti manji od 10 tiskanih araka u slogu »Suvremene Knjižnice«.

U natječaj dolaze samo neobjavljena djela; zbirka novela može sadržavati i novele, koje su objavljene u časopisima ili novinama; ali obseg neobjavljenih ne smije biti manji od 8 araka.

Kod novela treba označiti, koje su nove, a koje su već prije tiskane, kao i to gdje su prvi put izašle.

Rukopis treba označiti znakom (šifrom), a pošiljci treba priložiti u zapečaćenom omotu znak, ime i naslov pisca i naslov djela.

Pri dodjeljivanju nagrada dolaze najprije u obzir romani i novele koji prikazuju hrvatsku prošlost ili današnji život hrvatskoga sela i grada, ili pitanja suvremenog našeg čovjeka, koliko takva djela imaju i umjetničku vriednost.

Natječajne rukopise ocjenjuje porota od tri člana, koje će imenovat Matica Hrvatska.

Dodieljene nagrade izplaćuju se odmah, čim odbor primi izvještaj porote.

Nagrađeni rukopisi, kao i oni rukopisi, kojima ne bude dodieljena nagrada, a budu povoljno ocienjeni, izdat će se u »redovnim izdanjima« ili u »Suvremenoj Knjižnici Matice Hrvatske«.

Osim nagrade piscima natječajnih rukopisa, koje će izdati Matica Hrvatska, pripada i redovni autorski honorar.

Rok za predaju rukopisa je 1. listopada 1943.

MATICA HRVATSKA

HRVATSKA REVIJA

GODINA XVI BROJ 8 MCMXLIII

VJERA I FILOZOFIJA

Giovanni Gentile, »nenadmašivi učitelj idealizma i dialektike«, kako ga u Italiji mnogi nazivlju, održao je u veljači ove godine predavanje, »La mia religione«, na sveučilištu u Firenci. Zbog ugleda, kojeg Gentile uživa u talijanskoj suvremenoj filozofiji, zbog smionosti tvrdnja i zanimljivosti izlaganja misli, smatramo koristnim iznieti glavne misli tog predavanja.

Nakon izjave, da će u svom izlaganju biti iskren i otvoren, jer su vremena takva, da traže skrajnu ozbiljnost, Gentile priznaje, da vjeruje, priznaje, da je kršćanin. Da se izbjegne dvosmislicama, izjavljuje se katolikom. To je on od svog rođenja, od 1875., a ne tek od 1926. »Tužan sam — veli — da vam i ja ne mogu navjestiti krizu, duševnu oluju, naglo obraćenje, udarac groma.« Čitav njegov život je jedno obraćenje. »Ako se želi govoriti o obraćenju, mogu reći, da je moje obraćenje svakodnevno i trajna poviest.« Da ga slušateljstvo ne bi krivo razumjelo, jer je poznato, da Crkva osuđuje njegova djela, a on se proglašuje katolikom, Gentile, prije nego što ulazi u srž pitanja i glavnu sadržinu svog predavanja, veli, da su mnogi župnici i propovjednici zazivali isto tako sve božje milosti na njegovu glavu, kad je uveo križ u škole. Je li to bio, veli, moj oportunizam, moja politika ili vještina vladanja? Odgovara, da ne, jer je on tu misao zastupao i 1907., kad su se mnogi protivili. Ta činjenica je splela čitavu legendu oko njegove ličnosti. Drago mu je to, veli, jer i legenda, svojim tajnim sadržajem, pokreće duhove na iztraživanje i na razpravljanje, na ono dakle, do čega je njemu najviše stalo. Ali, misli, da treba legendu napustiti i dati točan odgovor, kakva je njegova vjera. »Ako me pitate, kakva je moja vjera, ja vam najiskrenije velim, da se osjećam i radi toga vjerujem, da jesam, ne samo kršćanin, nego katolik.«

Iza toga Gentile ulazi u predmet glavnog pitanja, ali sad, više manje, nabacuje, na dogmatski način, osnovne misli, istine svog shvaćanja. Zašto kršćanin? »Za to, jer kršćanska vjera, vjera duha, kojoj je Bog duh, ali utoliko ukoliko je čovjek duh. A Bog i čovjek su u stvarnosti duha dvoje, ali su i jedno: tako, da je čovjek doista čovjek samo u svom jedinstvu s Bogom: božanska misao i božanska volja. A Bog sa svoje strane jest pravi Bog, ukoliko je jedno s čovjekom, koji ga ostvaruje u svojoj biti: utjelovljeni Bog, Bog koji je postao čovjekom i razapet.« Zašto katolik? »Jer je vjera Crkva: kao što je svaka duhovna djelatnost (znanost, filozofija, umjetnost, praksa) univerzalna, svoj-

stvena subjektu, koji se proteže u neizmjernost: neograničena zajednica, u kojoj je moj Bog samo, ako je Bog sviju.« Gentile priznaje kao istinu, da svaki kršćanin, koji želi biti pravi kršćanin, unutarnjom nuždom traži prozelite, stvara sekte i crkve. Iz tog Gentile zaključuje, da je svatko katolik na svoj način. Ali opet sve te crkve imaju svoj jedan autoritet, svog papu, koji odobrava ili osuđuje, svoj sustav, iz kojeg ta crkva vuče svoja pravila i svoju vriednost. Na moguću primjedbu, koja bi mu se mogla upraviti, da to nije poviestni katolicizam nego njegov, Gentile odgovara, da je to stara primjedba, koja se uviek stavlja velikim katolicima i reformatorima? Veli, da on daje odgovor na takvu moguću primjedbu skupa s Giobertijem. On je vidio u katolicizmu mnogougaonost, poligoniju. Ta njegova poligonija istinitog za Gentilea nije samo jedna strana poligonije, nego je to istina, koja stoji iznad svake druge posebne istine. Kao što mu nitko, veli, ne može zaniekati pravo da bude idealista, jer je njegov idealizam samo njegov (koji nije postojao i koji nikad ne će postojati) isto tako, priznajući se katolikom, njegov je katolicizam samo njegov katolicizam. Ako bi netko rekao, da treba razlikovati pravi idealizam, recimo sadržan u Platonovim Dialozima, od krivog, treba reći, da i u njemu postoji bezgranična poligonija, jer koliko god ih bude čitalaca čitalo i tumačilo, svaki će ih drugačije shvatiti i tumačiti. Tako se može reći, da je pravi katolicizam onaj, koji je sadržan u ustanovama i institutima, koji postoje van duše vjernika, alj njih prihvaća i shvaća svaki pojedinac, kako je to njemu moguće, slobodno i svojom glavom. I uz milost i narav, čovjek uviek ima stanovitu crtu slobode, po kojoj se može spasiti. Zbog te slobode Crkva, njezine ustanove i dogme imaju svoju poviest, koja je uviek ljudska, makar nadahnuta, božanskim duhom, pa i upravo za to. Dogme ne mogu biti nego osobne dogme. Crkva, kojoj se pripada, ne može biti nego osobna crkva. O poslušnosti, slaganju i neslaganju može se govoriti ne u odnosu s mojom crkvom, nego s onom nepravom, koja nije moja, barem za mene, od koga se traži poslušnost.

Pozitivna crkva, koja je samo predstavnica naše idealne Crkve, uviek je, pomoću svojih organa i ustanova i dogmi tražila, da održi duhove u svom krugu. To je pravo, jer Crkva nuždno postoji, ali to ne znači, da nisu nuždne i oporbe, neslaganja i borbe, jer kad toga ne bi bilo, Crkva bi se pretvorila u jednu mrtvu baru, lišenu životnosti. A te životnosti je Crkva uviek imala, naročito izpoviedajući ljubav bližnjega, pa i onog, koji nas kao da gleda »krivim okom«. Njezina teologija, u kojoj je Crkva došla do prave spoznaje same sebe, omogućila je stvaranje dogmi, koje su dostojne svakog superiornog duha. Samo te dogme moraju unići u dušu svakog pojedinca božanskom krepošću, koja svakom govori njegovim posebnim jezikom.

Poslije kratke digresije u jednom detalju iz njegova života, Gentile dokazuje, bolje rečeno tumači to shvaćanje. Ponavlja još jednom, da je najreligioznija vjera, vjera kršćanska, ali da i ona kao i svaka druga ne može, a da ne bude crkva i to katolička (univerzalna). Kao takva, nuždno je pozitivna i s dog-

mama. Dogme mu određuju sadržaj v jere, ali više ukoliko su negativne, nego pozitivne. One više pokazuju na zabludu, nego da određuju pozitivna svojstva Božanstva, njegovu bit. Ono se stavlja pred ljudski um, ukoliko ga prisiljava u svojoj punoći i neizmjernosti, da pri zna vlastito ništavilo i nesposobnost, da sam sebi spozna Boga. »Radi toga nepo znatog i nespoznatljivog Boga« — Bog je naime za Gentilea nespoznatljiv, ali pod uvjetom, da ga mi osjećamo nazočnim, nuždnim i neodklonivim. Mi ga ne spoznajemo nego osjećamo. Smrtni jezik o njemu ne može ništa reći. Radi toga su i dogme samo negativne, a prema tome i autoritet, koji ih postavlja i čuva, ograničen, a odnos pojedinca prema tome autoritetu i dogmama znači ograničenje individualne vjere. Ali kakav je dialektički odnos između te slobode i autoriteta? Nema autoriteta, koji nije slobodno prihvaćen. On je unutarnje, a ne izvanjsko ograničenje, koje vjernik postavlja samome sebi, da ostvari svoju slobodu. Taj je dakle odnos dialektički. On ujedno ostvaruje slobodu i autoritet. Tomu procesu ne može izbjeći ni onaj, tko brani slobodu, a ni onaj, tko zagovara autoritet. Pobuna slobodnog u nama i prisila autoriteta znače poviest vjere, koja je dialektička i trajna drama suprotnih načela, koja živu u pojedincima. Sloboda i autoritet nikad se ne će posve poklapati. »Konkretna i poviestna stvarnost i ovdje je nestalni ekvilibrij, jest težnja vječnom idealu, koji je određen da uviek ostane ideal, da može izpuniti ulogu konačne pokretne snage ljudskog života.« »Jest, jednom rieči, dialektika, u kojoj momenat suprotnosti, drugotnosti i, da tako kažemo, transcedentnosti, ne će nikad biti posve svladan... U toj dialektici je dakle uzaludna svaka pretenzija absolutne slobode i neograničenog autoriteta.« To je Crkva i shvatila, pa joj je uzor u odgajanju Sv. Filip Neri, a ne strogi Bellarmini. Gentile ide dalje. Može li postojati vjera duha bez ljubavi i solidarnosti? Duh je ljubav i universalna solidarnost i jedinstvo svih. Tim duhom je prožeto kršćanstvo: duhom duhovnog jedinstva, a ne prirode. Mi spoznajemo samo našu duhovnu stvarnost. Vanjske stvari se zaodievaju ruhom našeg duha. A kad promatramo ljude, u njima nalazimo sami sebe. »U objektu, koji je i sam subjekt (t. j. naše najintimnije biće) ne može, a da nam se ne očituje ono, što smo mi sami: duh. Jedan duh, dva, ali dva duha, jer su samo jedan duh.« Ako se promatra bit čovjeka, a ne samo njegova vanjska pojava, to je onda stvarnost, a ne metafora. Taj jedinstveni duh mi osjećamo u sebi kao zakon našeg duhovnog života. To božansko biće živi na dnu naše sviesti i daje nam neodoljivi osjećaj o Bogu. Ali, pita se Gentile, odakle to biće, ako ne iz same naše duše, samog duha, koji se, kao samosviest obazire na samog sebe i gleda samog sebe kao objekt, jer »monade nemaju prozora«, a mi spoznajemo samo našu duhovnu realnost. »Taj onda objekt postaje Sve i izključuje svoju suprotnost, t. j. sam subjekt, i tako postaje absolutnost, izvan koje nema ništa.«

Ovdje leži za Gentilea korien i bit vjere. Tu je pronađen objekt. Ali ona se ovdje ne zaustavlja. »Objekt je postavljen pred čovjeka, da se čovjek ostvari u svom prisnom biću samosviesti, a ne da sam sebe uništi.« Radi toga sviest o predmetu izlazi iz svoje izvorne neposrednosti i ovaj objekt, kao i svaki drugi,

pred očima se subjekta oduhovljuje i govori, a i čovjek može njemu govoriti i, što je čovjek više s njim zaokupljen, t. j. što se čovjek nastoji što više ostvariti kao samosviest, postaje sve većom silom, koja mu se pokazuje kao drugi on sam, ne drugi, nego on sam. »Tako biva u spoznavanju prirode, tako i u stvaranju ljudske solidarnosti u duhovnoj poviesti družtvovnog zajedničkog življenja.« Bog postaje čovjekom, a čovjek u razgovoru i u družtvu s Bogom (osobom, duhom) opaža, da on nije ništa neposrednog nego da moli, hoće, ljubi i konačno se ostvaruje u vječno živoj aktualnosti sinteze božanskog i ljudskog. »Reći čovjek, radi toga, jest reći Bog, a reći Bog je reći čovjek.« Čovjek dakle zna, da on nije ništa neposredno i odjednom. Njegova je dužnost da to postane. A čovjek i stiče zasluge, dobre ili loše, za ono, što je postao. Radi toga ne smije zamieniti sebe i Boga. Istovjetovanje Boga i čovjeka, značilo bi konac obadvaju, jer čovjek ne bi više u svom srdcu nalazio one svjetlosti i poticala za uviek viši uzpon. A to nije niti moguće, jer i sama sviest znači nadvisivanje samog sebe, prekoračivanje i stupanje dalje od onog, što jesmo. Ići napried je prisni zahtjev naše naravi. Konačno, da ne bi tko shvatio, da Gentile istovjetuje Boga i čovjeka, veli, da su Bog i čovjek različni, ali nisu odieljeni osim kao abstraktni termini žive stvarnosti, koja znači sintezu. Ta sinteza znači postajanje Boga čovjekom i čovjeka Bogom. Čovjek odkriva Boga u sebi, na neki ga način stvara, ali to već nije naravni čovjek, nego čovjek duh. Radi toga to stvaranje nije od čovjeka, nego od samog duha, od samog Boga, koji je u čovjeku. Može li se kršćanin sablazniti od ove nauke, pita se Gentile. On veli, da vjeruje, da kršćanstvo traži inteligenciju. Ona se može upotriebiti dobro ili loše. Ali, tko može govoriti o zloupotrebi, ako i opet ne inteligencija. Svaka polemika protiv nje, jest crna nezahvalnost protiv nje. Veli, da je sam govorio, da vjera prestaje tamo, gdje prestaje kritičko iztraživanje. To je onda mistika. Po njoj je Bog sve, a čovjek ništa. Međutim, veli Gentile, ni mistik ne ide za uništenjem sebe, on se klanja Bogu, diže crkve i oltare, ukrašene divnom umjetnošću. Ali, pored ovih dviju tvrdnja, veli, da je upozorio da, in concreto, akt duha nije ni čista umjetnost niti čista vjera i da je jedino ono vjera u stvari, što se ostvaruje u istinskoj stvarnosti duha, kojemu se sva snaga očituje u s i n t e z i m i s l i. Radi toga vjera dobiva svoju hranu u inteligenciji, izvan koje izhlapljuje u nešto neshvatljivo. Vjera živi u filozofiji, koja joj daje sadržaj. Vjera zapravo nema poviesti. Poviest je zasjenjuje, jer joj oduzimlje neposrednost religioznog osjećaja kao stroge istine.

Ovdje Gentile završuje, upozoravajući, da će predavanje izgledati nedovršeno kao firentinska »Nedovršena palača«. Međutim i u njemu ima liepih misli kao i u toj palači liepih stvari. Njegov cilj je bio potaknuti duhove na iztraživanje. Ako sam vas, veli slušateljima, ostavio uznemirenima, dozvolite da nazovem taj nemir blaženim, jer sam tim svoj cilj postigao.

Čini nam se, da Gentile nije dosta jasan u svome katolicizmu. Ne shvaćamo, recimo, u skladu njegova shvaćanja subjektivnosti dogmi, u čemu bi sta-

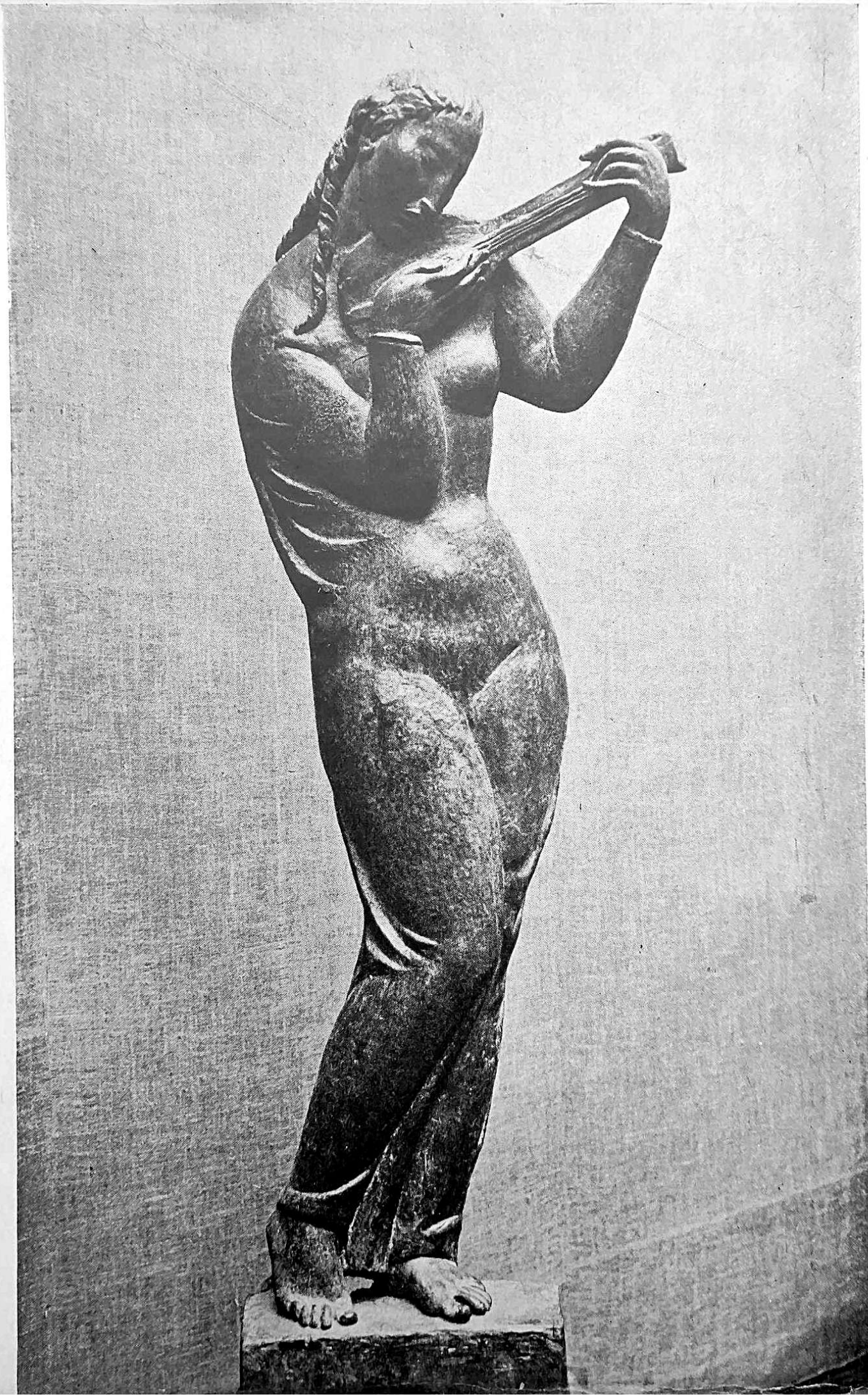

IVAN
MEŠTROVIĆ

ŽENA
S GITAROM

jala subjektivnost dogme Kristova uzkrsnuća. Ako je to istina i povjestna činjenica, onda je ona upravo u svojoj biti za svaki zdravi razum jednaka — Krist je uzkrsnuo. Svi subjektivni momenti oko te istinske činjenice (možda da li je nadgrobni kamen pao na lievu ili desnu stranu!) ne mienjaju ništa na njezinoj biti, a niti su tako važni, niti mogu biti, da bi sačinjavali jednu samostalnu filozofiju i tražili novu orientaciju. Za Gentilea je vjera jednaka filozofiji, a njegova filozofija je idealizam, po kojem je sva stvarnost duh. Sva zbivanja i promjene u svietu samo su dialektički razvitak tog duha. On nalazi samosviest u čovjeku onim svojim dielom, koji se nalazi u čovjeku, u čovjeku stvara sebe i postaje idealom; čovjek, onda prema tome idealu ostvaruje sebe, ali ostvarujući sebe, ostvaruje Boga. Za Gentilea je, barem prema ovom predavanju, moguća spoznaja samo naše duhovne realnosti. Ta naša duhovna realnost je zapravo dialektičko samoosvješćivanje, u kojem se dolazi do pojma Boga i vjere. Međutim, kako sam Gentile veli, o Bogu naš smrtni jezik ne može ništa reći, a to onda znači, da mi ne možemo upoznati niti našu duhovnu realnost, jer su upravo »stvaranje Boga i vjere« bit, sadržaj i proces naše duhovne realnosti. Gentileovo shvaćanje je više slično panteizmu nego katolicizmu. Bog su mu i čovjek dva krajna termina jednog te istog dialektičkog procesa, koji ne pozna svog cilja osim možda u dužnosti, da se ostvari Čovjek, koji je »uviek i nije nikad«. Kad, kako i gdje će do toga doći, čini nam se, da Gentileova filozofija ne zna odgovoriti. Uobće nam se čini, da kod Gentilea ima mnogo protivurječnih misli. Tako jednom veli, da mi Boga ne spoznajemo razumom nego osjećajem, a drugi put veli, da je religija filozofija, koja znači sintezu mišljenja. Konačno sve završuje u generičnom pojmu inteligencije. Čini nam se to protivurječno i u jednom vitalističkom shvaćanju. Njegov idealizam naime kao da ovdje i završuje.

DR F. NEVISTIĆ

DVIE PJESME

NEPOZNATA

Spustaš se po kasnoj stazi
Niz brdo života mog —
Ćutim, kako mi se javlja
Sjena nečeg minulog...

Tko je, što je, odakle je? —
Kô da pita srdca glas,
Al' sve šuti, tek osjećam
Jedan dragi, sveti čas — —

Bit će, ti si dah prošlosti,
Čežnja moga zadnjeg sna,
A dolaziš da pozlatiš
Nebo moga sumračja — —

U VLAKU

Puši se vlak i vozi...
Prate ga duga polja,
Nizke, sanene vrbe,
Gavrani, nemirni crni — —

Ja se stisnuh u kutu.
Kraj mene starac sjedi,
Šutljiv od starosti mukle.
Uz njega mlada žena
Turobnog, vlažnog oka.
Zure kroz mutna stakla
Na mirnu, daleku ravan.
Bog zna, kud blude im misli? —

Neznani jedno drugom —
Tako smo sebi blizi!
Duboko niemoj u duši
Svak od nas kao da nosi
Jedan svoj tajni sviet —
I jedno razumiemo drugo...

A vlak se puši i vozi — —

Kud me to nosi život? —
Čemu putujem vječno?
Zašto me svuda prate
Polja daleka, pusta,
Pognute, žute vrbe,
Gavrani, nemirni, crni —
A kraja putovanju nikad?

Kad će jednoć da dođe
Stanica — samotna, tiha,
Gdje će da stane vlak naš
I smiri se nemirna duša?...

MIHOVIL NIKOLIĆ

MOJ MRTVI DRUG

GOVORIM JA — PISAC OVIH REDAKA

Spušta se tiha večer rane jeseni. Prva se svietla pale u daljini. Meka trava sja na mjesečini i blješte se kaplje rose kao dragulji. Sja se rieka i na površini se pojavi sjena jednoga čamca, koji klizi i odlazi. Izgubi se u vrbinju. Grane vrba se svijaju blago, kao ruka majčina nad kolievkom; grane tiho, jedva čujno šume i dozivlju sjećanja i sanjarije.

Koračam tvrdim tlom. Osjećam kako se u mojoj nutrini užgo fenjer dalekih uspomena. Očutih, kako se javlja tiha sjeta u meni kao dojmljiva pjesma dalekoga grla u gluhoj noći, kada srdce voli i sanjari o životu daljine i nepoznanosti.

Moj drug je uzkrsnuo u meni te večeri. Ja sam ga gledao pred sobom. Osjećao sam njegovu blizinu, njegov vreli dah. Stisnut u šuštavu odjeću ljeta, ja sam držao ruke u toplim džepovima, znajući da sam te večeri sam, a iza mene je sve ono drago djetinjstvo i sanjarije; iza mojih leđa je djevojka, koju sam strastveno volio i u svome uboštvu zaboravljao rane i posrtanja. Sa mnom je moj drug, kojega više — nema...

On je mrtav.

Otišao je jedne svibanjske noći, kad su cvali jorgovani i ptice cvrkutale u pospanom granju. Njegova se usna zaledila, krv se zgrušala i srdce prestalo kucati.

Tekla je rieka i vrbe su pričale o snu i daljinama, koje nikada ne ćemo dostići. Moj drug je ležao na cesti. Oko njega su lepršale sitne rumenkaste latice procvaloga voća. On nije znao, da je zrak pun blagih mirisa i opojstva, koje golica u grlu. Netko je negdje pjevao, s druge obale se javljao momački vrisak, a moj drug je ležao bez pokreta u gluhoj proljetnoj noći.

Bio je mrtav.

Ubili su ga.

Nož je još bio zabijen u njegova leđa, krv se nije tad bila ni zgrušala, kad su ga našli pokraj proljetne ceste. Sto metara od njegovog tiela bila je rieka, koja je šutljivo tekla i od nje se nije moglo ništa saznati. Činilo se, da se rieka smije tihom porugom. Ja ne znam, ali moje srdce je tad bilo razkoljeno i ja sam nad mrtvim tielom jecao. Nisam shvaćao da sam to ja, i da jecam kao ranjena žena. Možda zato, što nikad do tada nisam glasno plakao. I što sam uviek suze skrivao pred ljudima. Tko će znati, šta se konačno krije u čovjeku, u njegovoj duši, kakve strasti i provalije i kuda će ga život odnieti. Ja sam uviek sanjao u djetinjstvu, kako život ima zlatne staze, kojima se može kročiti bez tuge i grcanja. Ljuto sam se prevario, jer sam spoticanje mo-

rao primiti kao svagdanju istinu, koja je k tomu — utjeha. Budi sretan što si živ i zdrav — govorili su stari ljudi zamišljeno. Moj drug je bio kao nestašno diete i zato sam ga volio. On je imao meku, ranjavu dušu i to se odmah vidjelo, kad bi ga čovjek samo malo pomnjivije motrio. Njegovo visoko čelo, tamne kose, pa oči, posebno oči, govorile su mnogo. Ja sam oduviek znao da čovječja vanjština govori kao knjiga, koju ljudi ne znaju uviek čitati. I to se saznanje očituje posebno onda, kada želite upoznati nekoga, tko vam je drag i koga volite više nego i najbolje vino. Tamne duboke, u isti mah sjetne oči moga druga, krile su neku tajnu. Ja ne znam kakvu tajnu. Svakako se to mora nazvati — tajna. On sam nije ponekad znao šta se u njemu dešava. Išao je pravo, nije se sagibao niti se je bojao. Bio je neobičan čovjek. Taj naziv mu doliči. Neobičan i pomalo divlji. Prkosio je danima i ljudima. Stalno. Bezprekidno. A taj njegov prkos, narav, koja je htjela sve slomiti i savijati, bila je u oprečnosti s njegovim očima, koje su bile tihe kao ljubičice što cvjetaju u zakutku visokoga plota.

On je odlazio na osamljene noćne šetnje i satima lutao posve sam, pa je ipak izjavljivao svakome, da ne voli samoću. Motrio sam ga ciele dane, jer smo često bili zajedno i u sebi sam uviek želio, da ga dostignem i budem u svemu kao on. Nije mi to uspievalo i to me je grizlo u nutrini. — Kako on može, a ja ne mogu? U čemu je moj nedostatak? Šta upravlja moćima čovjeka i kako se one stiču? Zar školom? Znanostima? Diplomama? Ne — to sve nije ništa, jer se vrijednost rađa s čovjekom i u njemu je već onda, kad usud još nije odlučio, kojom će stazom upraviti njegove korake.

Kleo sam sudbinu, što je tako nepravedna, pa jednome daje više, a drugome manje. Šta se je dalo učiniti. Ništa. On je bio pametniji od mene. I borbeniji. Imao je toliko svog u sebi, da su ga svi susretali sa strahopoštovanjem. On je to znao i osjećao. Ja mislim da mu je laskalo, što je izuzetak. Pravio sam množtvo zaključaka, ali sam jasno osjećao, da u njemu ima nešto, što me privlači i protiv moje volje. U njemu je neka tajna snaga. Jest. Ima takvih ljudi, iz kojih zrači sila privlačivosti. On je imao u sebi ove tajanstvene snage i stoga su ljudi išli rado za njim. Voljeli su ga ili mrzili. Oni, koji su ga prezirali, znali su, da su slabiji i bjedniji, a vlastito preziranje bilo im je glupo. Svi njegovi prijatelji voljeli su i željeli njegovo družtvo, no među jednima i drugima je bilo dosada takvih, kojima je bilo krivo da on imade ono — što oni nemaju.

Takav je bio moj prijatelj, kojega su ubili.

Sjećam se uviek, kako smo se rastali. Ja sam rekao:

— Ti odlaziš, a još nismo svršili današnji razgovor.

Bila je tada večer i u tom se trenu crne grane savijahu sablastno u dalekom parku, na kraju grada. On mi je mirno odgovorio:

— Naš razgovor? Zbilja, bio je dug, a ipak nedovršen. Tko zna, da li ćemo ga ikad dovršiti.

Pružio sam mu ruku. Oči njegove bijahu tihe i plave.

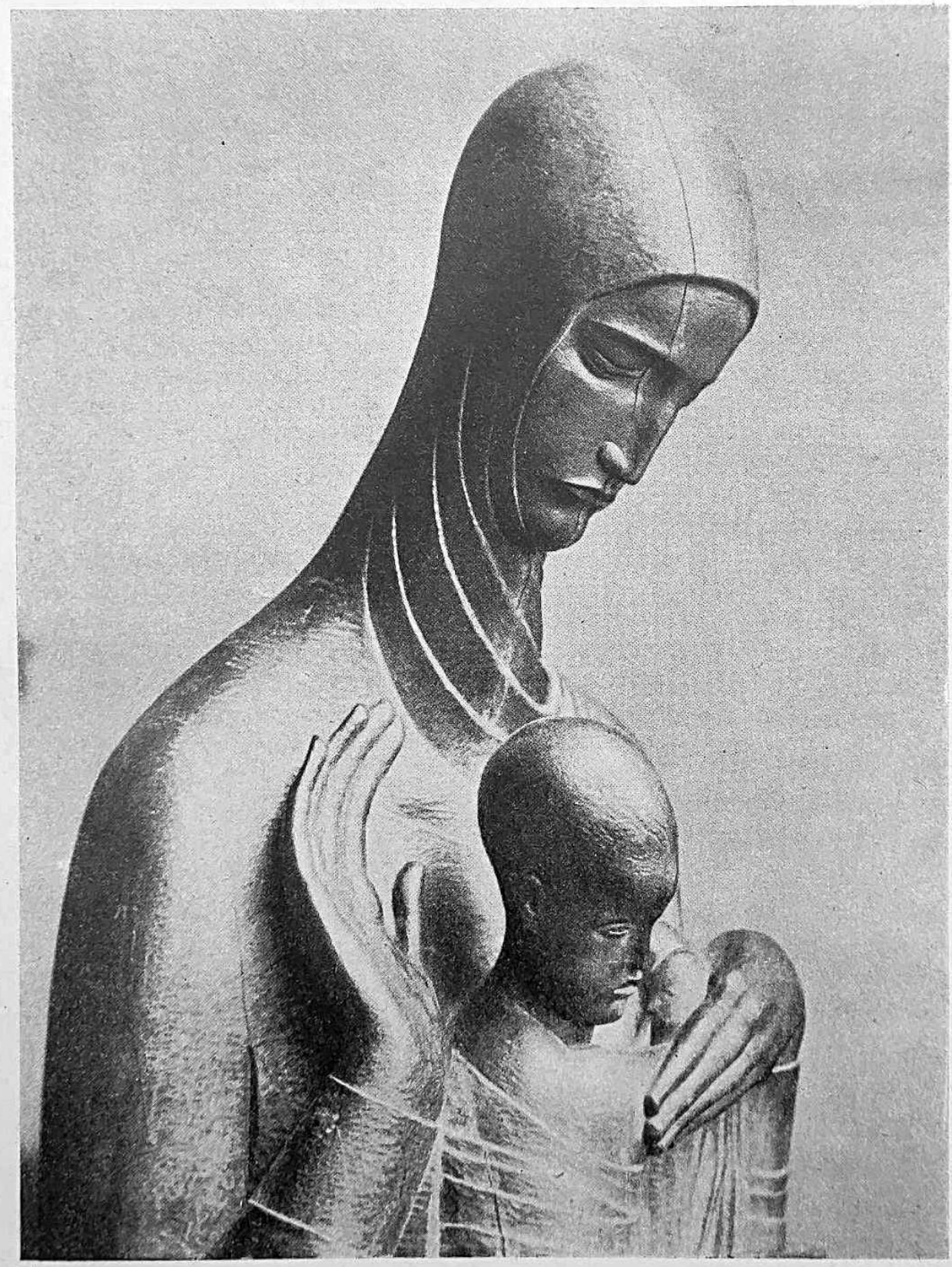

IVAN MEŠTROVIĆ

BOGORODICA

— Nerado se rukujem, — rekao je. Ali s tobom... Tko zna, kad ćemo se vidjeti.

Rekao sam plačnim glasom:

— Sutra, zar ne?

— Da. Sigurno sutra.

On je već odlazio. Visok i tajanstven.

Nikad ne ću zaboraviti njegovih posljednjih rieči.

Liep je bio. Crn, visok, svjež kao proljetna noć. A ipak, kad sam stajao nad njegovim lješom, u mene je ulazio osjećaj užasa s nepravde našega života, koji je tako škrt i okrutan poput zločinca. Od sve darovitosti, blistavoga blaga, koje je taj čovjek nosio u sebi (plemenitost je iz njega zračila), nije ostalo ništa, osim ono — što je ulito u nas, u njegovu svagdanju okolinu. Tako je to u životu, koji je jednom širok i cvietan, a drugi jeca i posrće i u tmini prosipa svoje sile do zadnjega daha. Sjećam se, kako je moj drug znao svojom bliedom umjetničkom rukom uzmahivati i pri tome govoriti:

— Život je širok onoliko, koliko ga širokim sebi načiniš. I vjeruj, — uviek je pušio cigaretu držeći je nekako čudno — živjeti je riedko umieće, treba to znati, he, he, moj brate ako ne znaš, ne koristi ni marljivost ni novac, ni ništa...

Pričao je uvjerljivo, hitro, nizao je rečenicu jednu iza druge, na brzinu, ali je iz sveg njegovog govora ostajao uviek dojam: da nije rekao sve što je imao reći i da znade vrlo mnogo. Upravo mnogo više nego li su ljudi sebi predočavali.

Uostalom, prepustimo njemu samome da govori o sebi. Pronašao sam njegove bilježke i odkrio, da je moj prijatelj bio vješt pisanju. Skoro je suvišno da ja dalje govorim. Večeras, kad je njegov lik oživio u meni i jače zasjao nego obično, skidam šešir njemu na počast. Prigibam u znak tuge svoju umornu glavu i stupajući pokraj svježe rieke, koja buja, osjećam kako su sve ove rosne kaplje zajedno sa zviezdama što ih motrim u mlakoj dubokoj vodi, upaljene u njegovu počast.

Ja večeras živim radi njega. Sav sam zaokupljen njegovom ličnošću, i ne želim da me itko buni u mome miru. Lišće vrba pokraj obale polagano vene, leluja se, i to lelujanje nalazi odraz u meni: i u mojim zjenicama ziba se njegova slika. Bilježke su njegove poprskane krvlju, krvavim mrljama, a slova su živa. Crnilo pleše. Listovi bieloga papira sve jedno govore:.

Ovdje počinje govoriti — on.

Čim sam počeo misliti svojom glavom, odmah mi je bilo jasno, da je život zanimljiv i šaren, a to znači liep i nedokučiv, kako kad i kako u kojem trenutku. Po naravi svojoj osjećao sam sklonost k borbi, pa kad me zapljusnuše prve životne nezgode, nisam se mnogo razžalostio, nego mi je samo smiešak turobnosti izkrivio usta, kao slika neprimjetnog bola, koji dodirne dušu poput blage proljetne kišice. Romone tako u mutnim mokrim jesenjim danima, a čovjek osjeća da je cio život kratka šarena priča, da su toliki nabori i znoj i

suze uzaludne i promašene, kao zamah orijaške pesnice u kamenu hridinu, koja je neprolazna i stalna.

Ja znam da ove moje bilježke ne će nitko čitati, i zato govorim izkreno, jer želim biti izkren prema samome sebi.

Osjećam, ćutim, sviestan sam, da nisam kao drugi ljudi, barem se meni samome tako čini. To što mislim i osjećam — to zapisujem. Nema smisla da to kome govorim. Svatko bi se samo nasmjehnuo, ili bi odmahnuo rukom: jer su ljudi takovi. Misle svi na sebe, i sve kroz sebe promatraju. Ljudi vole sebe. Svoju ličnost. Meni je stoga jasno, da ni moja mati, koja plače nada mnom, kad se razstajemo, ne voli mene tako kako se to u pojedinim trenutcima njoj samoj pričinja. Svaki čovjek gleda sebe u ogledalu i kroz svoju dušu, kroz svoje nazore proučava život oko sebe. Ja sam na sebe isto tako gledao s mnogo pažnje, samo što je razlika između mene i mnogih drugih u tome, što sam ja naučio sebe prezirati više nego drugi. Ja mogu samome sebi do kraja zapoviedati. Znam pri tome, da nisam sam ni osamljen. Ima takovih pojedinaca. Ali vrlo malo. Vrlo malo. I to — eto to mi godi kao sladko piće.

Mnogo sam se mučio, dok sam svladao u sebi razapinjanje duše u svim pravcima. Mnoge strasti javljahu se u meni. Neubrojive pojave, zbog kojih sam patio. Znao sam, da to nije u skladu s nazorima sredine, u kojoj trajem: ali šta koristi kada želje muče srdce više nego se to dade riečima izkazati. I ovo, što pišem, ne bih stoga nikome htio povjeriti, jer to je zapis, koji se može povjeriti samome sebi. Znam, da me niti ne bi nitko mogao razumjeti. Kome da pričam ovo: stojim pred ogledalom i motrim svoj lik. Kažem sebi: liep si; zatim opet: ružan si. Tražim nešto, što treba da mi se vidi. Zar je to častno. Sviđati se samome sebi. A zar su ovi osjećaji osamljeni u mojoj duši. I kad bih objavio ove redke, zar ne bi i drugi u njima našli svoju sliku. Dajem ruku u vatru, da je mnogo takvih, koji su sebi najljepši i najmudriji. Ali — ne gubimo se u sitnicama.

Moje djetinjstvo je proteklo kao mutna rieka. Bilo je muljevito. Nisam uživao radosti, koje pripadaju sunčanom djetinjstvu. Odgojen sam hladno i strogo. U biedi, koja je bila stalna. Sivo, mutno, blatno, muljevito doista bijaše moje djetinjstvo. S tracima bliedih sunčanih zraka, koje su ga povremeno prosijavale. Na mahove samo. Prošlo je u znaku razmišljanja neprikladnih djetetu. Iza tih razmišljanja su došle prve spoznaje, uvlačeći se u čovjeka i ostajuć u njemu kroz sve naredne godine. Razabirao sam kako je to: obstojati danas, kad se nad svietom i životom gomilaju toliki težki oblaci biede i krvarenja. Ali sam već tada bio na čistu s tim, da se u meni krije ponos, koji se ne da odstraniti niti slomiti. Pišem velikim slovima neukroćenu rieč

PONOS.

Uviđao sam već u najranijim danima svoje mladosti, kako je to veliko umieće znati proživjeti mladost tako, da se čovjek može kašnje okrenuti s bla-

gim smieškom, koji je protkan srećom. I došlo mi je težko, kad sam se sjetio, da čovjek umire samo tako: kao zviezda u rano jutarnje svitanje. Od njega ostaje samo bliedi sjajni trag, koji ubrzo posve izčezne... Stvarao sam tada već u sebi čvrste odluke, da ću krenuti svojim samostalnim putem i da ću ostati pošten. To je druga moja velika rieč, koju stavljam sebi na srdce. Evo je:

POŠTEN.

Kako sam tada bio lakovjeran. Diete. Vedri pogled, nevin i širok, blag i mudar, prostran kao jutarnje nebo, kao prostranstvo svemira u topli proljetni dan. Nisam se ni tada mogao pomiriti s uvjerenjem onih, koji su mi govorili da sve svoje korake čovjek mora upravljati putem, koji je unapried utvrđen starim životnim zakonima. Ja nisam htio nositi takve haljine kao svi drugi i, nisam htio ići tim putem, kojim su svi mislili da se mora kročiti. Odlučio sam, da pođem svojim putem. I na tome sam uvjerenju ostao do dana današnjega.

Ne smijem se osvrnuti, a da mi se oči ne ovlaže suzama. Toliko je dana u crnini. Odlazim na rieku, jer rieku ludo i strastveno volim; odlazim na rieku u rano praskozorje i ondje na obali plačem. Kroz blago njihanje vrbinja, provlače se ribarski čamci i njihove turobne stare pjesme. Voda se ljeska i meni se učini, da sam dio vrbâ, koje sanjaju na obali, ili tamna ploha srebrne površine, koja se sjaji skladno i radostno, kao smieh djevojački u trenutku ushićenja.

Sam stojim i ćutim, a suze mi klize niz gladko bliedo lice. Promatram svoju sliku u vodi ukočene crte i zaleđeni tamni pogled, pa se onda nasmiehnem samome sebi i velim tihim riečima: — Budi pozdravljen mladi turobni čovječe. Šta hoćeš jadan od života? Zašto toliko tražiš, kad znaš da život daje malo. Vrlo malo. Posebno onima, koji su u svojim zahtjevima pretjerani. I ti pretjeruješ, to je posve sigurno. Povuci se i sagnjij u tišini, tišina će te udobrovoljiti. Zavoli neku ženu i zarij svoje vitke bliede prste u mekoću njenoga mesa, pa se smij ludo i bezazleno, smij se kao bajaco! Ili otiđi daleko od ljudi i pljuni na knjige i svoje biele šuštave papire, koji te zanose. Prestani bilježiti rieči na bjelinu hartije i odlutaj s prosjačkim štapom niz drumove, uz koje cvatu biele tratinčice skromnog dragog mirisa. I tako dalje...

Vraćao sam se i cjelivao biele djevojčice u sutonu, brbljajući mnoge i prazne rieči. Osluškivao sam svoj glas, koji mi se sviđao. Imao sam zvonak glas s blagim prelivima sanjarenja,, koji je u tišini bio meni samome ugodan. Sebi to mogu priznati, a kad bi to i drugima rekao, tad bi mi se smijali i rekli, da sam uobražena prazna tikva. Šta se mene tiče cieli sviet, dok bilježim ove svoje unutarnje prelive u skrovitoj tišini šumske kolibice.

Nitko ne zna da ja pišem svoja opažanja iz života i nitko ne mora za to nikad niti saznati.

I ovamo sam došao radi svieta. Zapravo, u tišinu me je nagnao prkos moje naravi, kojemu se divim. Tko bi to još učinio: da pljune na svoje srdce i pobjegne od žene, koja je liepa i zavodljiva. O tome ću kasnije pisati. Sada bih htio da izpričam još koju o svojem siromaštvu. Nije to bilo obično siromaštvo. Ja sam mogao kupovati ponekad liepe haljine, ali sam radije davao novac za knjige. Moja mala sobica bijaše puna knjiga najrazličitije vriednosti. Same puste knjige. Sjećam se tih trenutaka. Izpod prozora staza od crvenih cigala, Djeca u igri. Nad prozorom krošnja orahova. Cesta prašna i široka, cesta koja vodi do rieke. To je bio moj najčešći put, kojim sam se spuštao u rane sumrake, kad se nije više vidjelo, da imam poderane rubove staroga kaputa i da su mi cipele izkrivljene. Siromaštvo je rušilo moju mladost, tako, da sam pred svietom bio ponekad ništarija. Ljudi su sažaljivo motrili moju biedu i uboštvo.

Samo nekad propeo bi se u meni slap gordosti, koji me je izdizao iznad svih onih, što su mi se očima rugali. Osjećao sam se tada jači od svih ostalih. Drzkost moje duše zasjenila bi biedu njihovih mozgova i ja sam podigao do tada uviek duboko spuštenu glavu. Ulazio sam u kavanu bahato i vrata sam nogom gurao. Nikoga nisam vidio i svi su radi toga bili zbunjeni. Eto, takvi su ljudi u običnom, najobičnijem životu.

Starci su kimali nada mnom od zabrinutosti, kada su saznali da ne priznajem zakone njihovog običnog života.

— Dokle, vi mladiću, mislite tako? Znate li vi da ćete slomiti vrat? Ili možda mislite daleko tako stići. Ehe, brate, ne ide se tako kroz ovaj život. Ne ide...

Ja sam im krutoga izraza lica odgovarao:

— Idem onako kako mi se ide. Dok mogu. Ovo što je u meni ne može se izkorieniti. I nije važno ni za vas ni za mene odakle je to u meni. Odakle je da je, tu je. Ne može to nitko oboriti. Ni car ni ban, ni nitko. Nikakav zakon ne priznajem kad se radi o mome životu, koji stremi stalno za oslobođenjem. Znam da je to ludo, ali idem napried. Ne živim ja, onako kako bih htio, ali živim u težnji za svojom samostalnošću.

UMETNUTO POGLAVLIE O PROLJEĆU

Sipi kiša cielu večer, a ja sam osamljen i tih, miruju mi pokreti ruku. Ležim položivši se preko spremljenoga kreveta. Rastao sam se s djevojkom i cielo mi vrieme dok sam motrio njeno suncem opaljeno lice, dolazile čudne, smušene misli. Da li ona mene može uobće voljeti? I što je to, ako ona uistinu štogod osjeća: neko talasanje, unutarnje previranje, naklonost? Njena je kosa padala u viticama preko oba uha; oči su joj tamne i toplo sjaju; pogled joj je uprt u moje lice. Djevojka je visoka, vitka, uspravna, punog i jedrog tiela. Da li sam je pronašao, odkrio, slučajno susreo, ili kako je to uobće bilo? Stiskao sam njenu oblu ruku. Bila je topla i podatna. Da li je u toplini njenih očiju

sjala ljubav? Milovao sam joj ramena. Djevojci je to prijalo, bio sam s tim na čistu.

Šumio je vjetar, kiša je umivala naša lica. Sitna i krotka. Blaga proljetna kišica. Godilo nam je mlado zelenilo razbujanog proljeća. Dan se gasio, a mi smo bili na livadi, u sjenama pospanih krošanja, pa sam se osmjelio, privukao njeno toplo tielo na svoje i osjetio mu toplinu. Znao sam da su mi usne iskrivljene u skroviti smiešak poruge. Čemu je to potrebno sada? Ona je imala u tome trenutku sklopljene oči. Da li su takvi anđeli kad spavaju? Svoje sam usne stavio na njene usne. Da li to držćem, javilo se pitanje u meni. Duboko u nutrini. Šta ima u toj vreloći djevojčinih usana. Skoro sam je odgurnuo. Iznenada. Bučno. I odmah sam zatim rukom opet milovao njenu meku kosu. Sjetih se jeze vremena, došle su mi pred oči bajunete, topovi, crne slike u nizovima.

Grizao sam svoju donju usnu.

Rekao sam djevojci:

— Idi kući. I hvala ti što si danas došla. Ti si zlatna djevojka.

Prijahu joj moje rieči. Vidjelo se to po njenom večernjom polutminom osjenčanom liku.

Odlazila je, a ja sam je motrio. Talasavi hod. Pomicanje tiela. Ritam bokova.

I odmah sam odlutao u grad, pomiešavši se među gustu vrevu prolaznika. Opet me je progonila misao o smrti.

U duhu se motrih ukočen. Bez ijednog pokreta. Ležim na odru. Plamsaju svieće. Cvieće cvjeta i opadaju latice preko moga lica, voštane boje.

Tišina.

Došao sam kući i legao spremljen. Eto me, još ležim. I još pada kiša. Uzpavljuje me. Kako je drag večernji kišni šum, kad je duša izranjena zubom crnih dana.

Jučer sam mislio, da me motre neke tajanstvene oči. Pričinjalo mi se da gazim po krvavoj plohi. I da je svaki drugi čovjek ubojica. Pljuvao sam odvratno, smijao se ludo, izpijao u svakoj gostionici po jednu ljutu šljivovicu. Zatim sam pušio. Odbijao dimove i motrio oblake. Kakve su životinje ljudi? Bore se za zlato. Prljavo, krvavo zlato. Kolju se međusobno, pregrizaju si grkljane i hropću. Otimaju žene jedan drugome, a jedna je ista ko i druga. Prosječnost. Odmeću se u razbojnike. Navlače na sebe liepe svečane haljine, da s njima sakriju prljavštinu. Na mahove mi se gadilo. Bolilo me i stezalo u prsima. Srdce mi se propinjalo. Stiskao sam rukom grudi, stenjao, uzdisao, a kad bi susreo znance, gutao bih pljuvačku i pravio ljubazno lice.

Vozim se tramvajem. Stojim na izlazu. Uz željeznu rešetku. Uđu na jednoj postaji dva redarstvenika s puškama. Postavi se jedan izpred mene, drugi mi stane iza leđa. Uđe još i jedan oružnik grubog lica, pa me zatvoriše s tri strane. Osjetim se kao utopljenik i misao mi zavrti u mozgu: došli su da me zatvore. Na sliedećoj ću postaji sići dolje. Hoće li mi gruba ruka pasti na rame?

Silazim. Nitko se ne miče. Ja sam dakle slobodan. Mene ne će strpati u zatvor? Zrak je čist.

Idem ulicom dalje...

— —

ZAPISI O SAMOĆI

Živim u šumici daleko od grada. Motrim crno granje u kasne večeri, i slutim dolazak rane, rujne jeseni. Jesen se već približuje. Ćutim njen dah u blagome lahoru na svome licu. Udišem je sa svježinom šumskoga zraka, koji me pomlađuje. U krvi svojoj na mahove osjećam otajna strujanja. Padne noć i mene svega obuhvati čudan drhat. Čini mi se, da kroz mene teku stoljeća. Žao mi je tada mladosti. Dani odlaze, kidaju se, mrve. Iznenada, negdje na otvorenoj cesti, možda u noći zviezda i mirisa jagorčika i vlažnog hrastovog lišća, moje će srdce biti probodeno. Past ću negdje ukraj jarka i ležati tako sve do sunčanog rođenja. Luda slutnja. Čudni neki predosjećaj. Nastojim sve zaboraviti. Zaputim se u rano jutro duboko u šumu i zalutam. Berem gljive, naložim tihu vatricu i iz džepa vadim grumenčić soli, da si priredim hranu. Jedem slastno, a onda se odšetam na obalu močvare, gdje hvatam srebrne ribe. Živim tako: kao biblijski čovjek.

Sada se primiče jesen i svemu će doći kraj.

Kad se zaputim kroz šumu, tad nakon nekoliko tisuća koračaja dolazim na čistinu, koja se pruža nježno kao krilo majčino. Sinoć sam prvi put našao tamo konjare, koji su pasli konje i ložili vatru grijući se bez velike potrebe, jer je večer bila topla i umiljata. Razgovarao sam sa seljacima, grubih opaljenih lica. Zadubljivao sam se u njihove mukotrpne sudbe, a to mi je bilo lako, jer je i moje lice bilo opaljeno suncem, a haljine stare i razderane. Pitali su me: tko sam. Rekao sam im da sam pustinjak, koji je pobjegao od razkoši grada i od svih otrova, koji se kriju u gradskim razkošima. Gledali su me najprije čudno. Vrtjeli su glavama. Onda su mi stiskali ruke i mi smo se tada odjednom osjećali kao braća. Jedan starac mi se osobito svidio svojom mudrošću. I upravo sinoć na razstanku, on mi je prihvatio ruku i zagledao mi se u oči:

— Ti si sigurno pročitao mnogo kojekakvih knjiga. Ali ja sigurno znam, da si ih malo čitao, koje govore o nama. O ljudima, koji život nose u svojim žuljevima i uzdasima. O nama si malo čitao, jer ima jako malo knjiga o nama. Zato si i došao među nas. I ovako, sada, dok se gledamo oči u oči, ti možeš osjetiti kucanje naših srdaca. I znaj, i reci, kad se povratiš među građane, da nema nikakvog drugog mudrovanja niti ikakvoga zakona, koji bi bio izvan naših duša, jer samo ono može postojati i obstojati, što mi zavolimo i usvojimo. Ne vjeruješ možda. Razmisli, i vidjet ćeš, da je tako. Nama se ne da ništa naturivati. Mogu se činiti pokušaji, ali ono što mi ne ćemo, to mora svakako pro-

pasti. Jesi li me razumio? Mi smo za red, za pravdu i poštenje. Da li mi vjeruješ?

Gledao sam ga: njegovo je lice sličilo svetačkoj slici. Tako su čudno u odsjevu vatrice igrale crte oko njegovih usta. Dok je govorio pomicahu se njegovi brkovi, a oči su mu se tajanstveno kriesile. I jasenova krošnja, koja je bila nagnuta nad naša tiela, sagnula se bliže i osluškivala je svaku starčevu rieč. A on je nastavljao:

— Nema zakona izvan nas, pa da to hoće ne znam tko. Motike su u našim rukama, sudbina je u našim rukama, mi oremo i prebacujemo brazde, doživljemo se s pticama i pozdravljamo rane zore i osvit svakog sunčevog rođenja. Sve ono, što nam se daje, a stoji izvan našega shvaćanja, strano je našemu srdcu. Samo ono može obstati, što nam je blizo i drago, drugo ništa.

Stavio mi je obje ruke na ramena i još je upornije gledao u mene:

— Zar ti misliš, da je sadržaj života u visokim naslovima i novcu?

— Ne, ja ne mislim.

— Zar ti ne shvaćaš veličinu odricanja i žrtve u radu za nas, koji smo mučenici i ljudi šuma i oranica.

— Shvaćam.

— Odbaci knjige i pisaljke, pa pođi na njive svojih djedova. Ili nemoj: ostani kod knjiga, jer netko kod knjiga mora ostati, ali živi s nama. Svoju dušu hrani mirisima, koji struje iz naših sela i s naših poljana, gdje cvate divlje cvieće šarenih boja.

— Da, — starac je pognuo glavu — imao sam dva sina i sad ih više nemam. Šuma plače za njima, njive ih dozivlju. Gdje su moji sinovi?

Iznenada me je pustio i pokrio lice rukama. Pao je na ledinu i zajecao. Pokušao sam ga podići, ali je ležao kao bez života i snage i samo je jecao. Ostali su došli u blizinu, i stajali su šuteći kao kipovi. Jedan, koji je dotle tihano svirao frulu, gledao je prema nama otvorenih usta, s frulom u objema rukama.

Pozdravio sam starca i u tome trenu pogledao njegove izranjene ruke. Žulj do žulja. Htio sam mu poljubiti dlanove, ali sam se stidio. I ljudi oko mene i samoga sebe. Zašto? Ja to ne znam. Pobjegao sam i ljudima domahnuo na razstanku, dok je starac zgugučen ostao sjediti i plakati. Kako je to došlo, meni nije jasno.

Dugo sam čučao kraj svoje šumske kolibice: s mislima i bez misli. Gledao sam izlazeći mjesec i pošao skupa s njime na nebesku šetnju. Mjesec je zašao za oblak. I opet uplovio i opet zašao za drugi oblak. I tada, plovio dalje...

Zatekla me tako u snatrenju zora. Kako je samo brzo stigla na šumski predjel u kojem sam sanjao. Dotaknuo sam prstima svoje trepavice i tek tada ustanovio, da su mi oči mokre. Zar su to bile ponoćne neznane suze?

Sutradan sam napustio šumu.

Vratio sam se u grad među ljude, knjige i sitne turobne udese.

— —

Trebao bih napisati još nekoliko poglavlja, ali nemam snage. Učinit ću to drugi put, a sada završavam svoje bilježke, i ako bih imao mnogo toga zabilježiti. Opet bolujem od čudnoga straha: sanjam po cielu noć, da me netko guši. Vidim neke strašne krvničke ruke. Zašto tako sanjam? Neki ljudi me u susretu motre vrlo čudno. Govorim na javnim mjestima ono, što mislim. Jedan mi je čovjek jučer prišapnuo:

— Nije običaj kod mudrih i opreznih da govore na javnome mjestu sve ono, što je u njima. Vi ste svakako zastranili...

Razmišljao sam o sebi i zbilja sam spoznao, da sam otišao predaleko. Sloboda, koja ne pozna prepreka, svega me je obuzela. Imam predosjećaj, da će me vrieme slomiti. Da li se varam?...

Završavam ja — pisac uvoda.

Ovdje su završene bilježke moga druga. On je ubijen na cesti. Ne — nije se varao! Nije se prevario, kad je očekivao, da će ga vrieme slomiti. Vrieme ga je ubilo. I dok sam u sebi palio kandila za njegovu nesretnu mladost, ja sam znao, da je on postojao samo jednom ida ga nitko više ne će moći vratiti. Bio je među nama, stiskao sam mu ruku na razstanku, gledao sam mu sjajne pametne oči, ali njega više nema i ne će ga više nikada biti. On je bio jedinica svemira, dio prostora, komadić života, on se više ne može u svome obliku pojaviti. Nitko mu ne će biti ravan i istovjetan.

On je mrtav.

Tko ga je ubio?

Ne ću odgovoriti na to pitanje ,jer je suvišno odgovarati.

Treba samo plakati i izplakati krvave zamišljene oči.

Moj drug je mrtav.

Moj plemeniti, moj jedini drug...

IVO BALENTOVIĆ

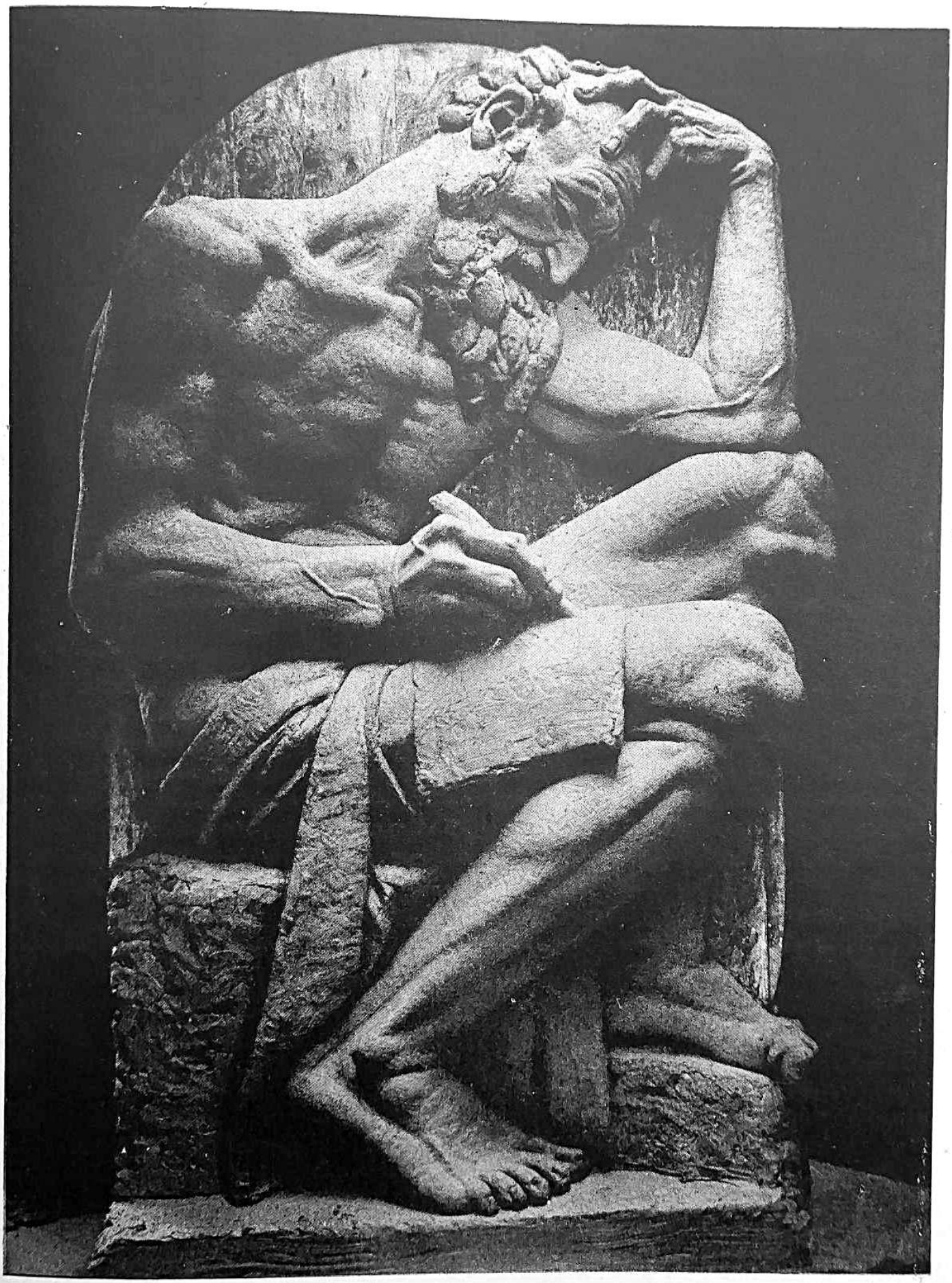

IVAN MEŠTROVIĆ

SVETI JERONIM

IVAN MEŠTROVIĆ

POVODOM ŠESTDESETGODIŠNJICE RODENJA

U panoramskom vidiku poviesti kiparstva ističu se tiekom epohâ dva skulptorska nazora polarne suprotnosti. Prvi je označen vedrom, pozitivnom afirmacijom tjelesnog bivstvovanja, jakom sjetilnom notom u izticanju trodimenzionalnog, neposrednim izrazom plastičnog stvaralačkog pranagona, u kojem prevladava radost taktilnog osjećanja. To je kiparstvo u svoj svojoj primarnosti i osobitosti, — građenje čvrstih oblika i liepih oblina, težnja za skladbom odnosa teških zemaljskih masa, kako nam se ukazuje u prvom procvatu likovne umjetnosti antike.

Niekanje ovih nazora, izazvano ili opreznim shvaćanjem svieta ili hiperkulturnom i sjetilnom prezasićenosti, daje kiparstvu novo obilježlje. Nije tu pokretač stvaranja samo prodorna spoznaja dvojnosti čovjekove prirode i sukobi rođeni iz ovog saznanja, — nematerialnost ideja protiv materije, duša, koja želi da slvada pût, tielo kao poprište nevidljive borbe nutrinje — već i nova mjerila prosuđivanja, novo doživljavanje plastičnih vrednota uobće. Kip zatvoren u svom individualnom prostoru oblinama i obrisima, znamen trajanja i čvrstoće, odieljen oštro od atmosfere, postaje donekle njen sastavni dio, sudionik i povod svjetlosnih preliva i igre. Krivine korpusa, izbočine i udubine stvaraju bogatu polifoniju sjena i polusjena. Volumeni nisu više samo od ovoga svieta i na dohvatu ruke, već su u svojoj totalnosti odmakli u pozadinu, stopili se s bezgraničnošću prostora. Autentičnosti materije skoro i nema, oblici su preobraženi, promjenljivi, rastu iz fluidnog treperenja zraka i nijanse u slikarsku kompoziciju, koja može biti izraz čiste vjerske ekstaze ili vizuelne dekadentne razblude.

Kad je Ivan Meštrović g. 1904. završio studij na bečkoj umjetničkoj akademiji i predao se potpuno slobodnom stvaranju, europsko kiparstvo, u stanju nemira, pokazivalo je pored sve šarolikosti vanjskog izgleda te dvie tendencije. Slikarsko, impresionističko shvaćanje prostora, transcendentalni iluzionizam meudonskog majstora i brojnih epigona, koji dovode smjer do krajnosti i razsapa, i reakcija na ovo razbijanje čvrstoće oblika i traženje najvećeg plastičnog izraza u smislu klasične zatvorenosti. To su dva glavna puta i putokaza uz koja postoji prostrano područje za međigru i preplitanje tendencija.

Konac stoljeća bio je kod Francuza i Niemaca pretežno u znaku neobaroka, ali to je službena skulptura i obrazac za spomenike. Iza dekorativne i patetične attitude Begasovih likova, iza svečanih aranžmana s lavovima, grbovima i standartama, iza jeftine scenske simbolike odvija se borba predvodnikâ za stil. Duh uviek osjeća opasnost od kalupa i sheme i traži novi ili pomlađeni govor za vječne umjetničke istine.

Hildebrandtova teorija reliefa, povratak jednostavnosti izraza, kamenom bloku i uzpostava odnosa s arhitekturom jedan je oblik reakcije na bezakonje prazne teatralnosti monumenta, ali istodobno i na Rodinovu zakonitost »udubine i izbočine«, koja traži bezgraničnost prostora za svoju potvrdu.

Rodin je, nakon izložbe na pariškom Place de l'Alma u osvitku dvadesetog vieka veliko ime, analitik, revolucionarac i nedvojbeno prvi majstor europske skulpture, ali on se kreativno uglavnom već izrazio, kazao sve što je imao da kaže, izcrpivši obilno sâm bogate mogućnosti svog ideala. Nastavljači smjera, imitatori i polutalenti povode se gorljivošću apostola izključivo za površinskim izgledom. Bez žara sjetilne prirode, dubine doživljavanja i tehničke nadmoći obretnika stila, oni ponavljaju varijantejedne poznate tematike i jednog prokušanog postupka, zapadajući sve više u nastranosti i pretjerivanja, koja od vjerovanja tvore maniru.

Naziranje Medarda Rossa izrečeno rečenicom »ništa nije u prostoru materialno« znači ne imati više osjećaja skulptorskog opipa, misliti antiplastički i graditi kipove maglom i oblacima. Igranje sjajem odraza, niansom i ugođajem dalo je bez sumnje prilike za vrlo zanimljive pokušaje, ali je otvorilo put u ništavilo i nuždno tražilo obnovu kiparstva.

Volumeni zastrti sjenom pikturalnog moraju ponovno postati nosioci pravih kiparskih vrednota. Hildebrandt je svojim sjevernjačkim intelektualizmom našao prvu protutežu slikarskim egzaltacijama i vratio statui statiku i težinu, — njenu bitnost. Maillolov senzualizam još neposrednije govori tome u prilog. Ovaj sculpteur du Midi s paganskom sunčanom prirodom nalazi lakoćom plastični izraz zdravog ćutilnog bivstvovanja, koje nije pomućeno racionalnim predpostavkama.

Dok se razmahala austrijska secesija, kao revolt protiv eklektičnom realizmu, kao žestoka borba protiv kulta tradicije, a za individualnost shvaćanja i slobodu stvaranja, Meštrović u Beču neumorno radi, tehnički se usavršava i traži put. Kad je pastir iz Otavica u carskom gradu na Dunavu ostvario prve oblike svojih prvih ideja i dovršavao izgradnju svoje sposobnosti i osobnosti, europska skulptura dielila se uglavnom u dva ideološka tabora. Ulazeći u život i umjetnost Meštrović se nije opredielio ni za koji smjer, iako je htio sve upoznati. Boravak u Parizu otvara mu nove vidike u problematiku i paradokse moderne plastike i ukazuje na bezbroj mogućnosti izražavanja.

Svladavajući već tada izvrstno zanat kipara i poznavajući sve specifične značajke i zakone tvoriva, način oblikovne materializacije i dematerializacije,

Meštrović ne zapada doslovno ni u oponašanje treptave fluidnosti impresionista niti teži za izrazom atičke bezazlenosti i blaženstva zemaljskog bivstvovanja, već hoće da nađe plastičnu sintezu tragičnog i herojskog osjećanja svieta.

Golema umjetnička snaga pokrenuta nadnaravnom stvaralačkom voljom treba odmah u početku gigantske zahvate za svoje izživljavanje. Duša od djetinjstva potresana vizijama podviga legendarnih junaka, zanesena dramatskim slikama narodne balade, prožeta tmurnim spomenima prošlosti vapi za izrazom bolova i snova. Tako je vihorna priroda jednog neobičnog sina Dalmatinske Zagore, izrasla sama iz krša i vrleti, počela vraćati mrtvom kamenu stostruki život. U grču kreativnog napona i napora rastu pod njegovim rukama udovi, oblici, statue, propinju se čudesni mračni likovi u divljim uzbunama gnjeva, s nabreklim mišicama i uzplahirenim pokretima, u kamen pretvoren krik, jeza unutrašnjih sukoba tvorca, sav strastveni i osjećajni kaos mladosti, koji se mora pretvoriti u plastični kosmos.

U širini ove statuarne epike mladog kipara ima mnogo heterogenih primjesa, stilizacije i linearnog iz oblikovne estetike bečke secesije, ponešto rodinizma, dosta velikih gesta, emfaze i ekspresionističkih elemenata Metznera, pa ipak je Meštrovićeva skulptorska osobnost toliko izrazita i uvjerljiva, da se o eklekticizmu ne može govoriti. Njegove prostorne mase, prožete dinamikom pranagona odkrivaju tvorca velikog formata.

No tu je i groznica od preobilja životnih sokova. Dalji će razvoj pokazati, kako se organizacija volumena pojednostavnjuje i sve više zatvara u nedjeljive cjeline; furiozna dinamika pokreta ublažena je u korist produhovljenja ekspresije, tragična maska potencirana u izrazu do groteske poprima dostojanstvenost nieme boli, pijanstvo oblika postaje stega oblika, a mjesto razsipanja efekata — produbljivanje psihološkog sadržaja. To je u stvari zrenje artifeksa uvjetovano i zrenjem čovjeka koji poslije pretjerano romantičnih egsaltacija mladenačtva ponire skrušen u metafizičke bezdane duševnih zbivanja. Htienje ne će da bude nad osjećanjem, izraz je sve bolje usklađen s emocialnim sadržajem, koncentracija na bitno raste, ali metoda stvaranja nije promjenjena i fizionomija je u mnogome ista.

Tipične vanjske oznake, uočene u ranijim ostvarenjima, — disparatnost izražajnih sredstava, česte analogije s vrlo udaljenim stilovima i stilizacijama, kolebanje između reliefnog shvaćanja, ritmike linije, silhuetarne postave i naglašavanja eminentno prostorne osobine tiela, mase oblika i oblina, — prate neprestano njegov umjetnički razvoj. Težište rješenja počiva čas na zamahu krivina i obrisa, u dinamici linearnog, čas u punini i zaobljenosti korpusa, a ponekad u spretnom kompromisnom spajanju jedne i druge značajke. Posljedak ovisi o zamisli, zadatku, tvorivu, nadahnuću, čudu stvaranja i misteriju kristalizacije oblika.

Svakako je zanimljivo da se znatan broj djela ovog velikog skulptora Europe mora promatrati samo s jedne točke gledišta, što znači da njihova funkcija nije absolutno prostorna, da su oni vezani uz plohu pozadine i u frontalnoj postavi.

Iz ove činjenice ne treba stvarati zaključak da on izbjegava pravo prostorno rješenje ili da ne pozna dovoljno bît statuarnog volumena. Bogato životno djelo, promatrano u cjelini, daje obilno dokaze svestrane kreativne snage i odkriva obujam stvaralačkog genija.

Meštrović dobro zna »da se ne može ni početi ni nastaviti izvan sebe« i »da umjetnost mora biti slobodna i od nametljive autokracije i od lažne demokracije i od doktrinarne religioznosti« pa svoje nadahnuće traži u svietlom duhu svoga naroda, u ponosnom kazivanju prošlosti rapsoda i sliepih barda, u žarkoj ljubavi za rođenu grudu i u čuvstvu duboke skrušenosti pred veličanstvom Stvoritelja. Plima zanosa i nadahnuća buja iz srdca, krvi i zemlje, u magli snova javljaju se likovi i viđenja koja treba zadržati u materiji i pretvoriti u djelo. Samo snažna i sveobuhvatna nadarenost, priroda, koja je srodna kamenu i stienama, mogla je velikim osjećajima naći značajan oblik bez predradnja naraštajâ. Dakako: Rien ne s'improvise, rien ne s'invente, l'art, comme la société, comme toute la vie est une continuité.

Kakva je ljestvica osjećajnosti i koliko je oblikovnih varianata i sredstava izražaja u hrvatskom kiparstvu prije Meštrovića? Ponajprije: jedva je i bilo kiparstva. Radovi Rendića i Frangeša znače početak i traženje, u kojem još nema gradiva ni podloge za stil, pogotovo ne za stil vizionara. Zato je Meštrović uz svoj instinkt za oblikovanje i osjećajno bogatstvo i produbljenost morao često tražiti uporište i oslon u stranim, starijim likovnim kulturama i njenim formalnim temeljima. Ali poticaje, koje zbog praznine na vlastitom domu crpi iz dalje ili bliže prošlosti, iz tradicije, zna tumačiti i preraditi na poseban način, da se oni uviek ukazuju u novom svietlu, kao nove vrednote, kao prava njegova i naša svojina. Sposobnost uživljavanja i moć asimilacije pomaže mu da ostvari i težnju za povezanošću duhova i osjećanja, kao sponu s prošlošću i budućnošću.

Ako se izuzmu graditeljske i graditeljsko-skulptorske koncepcije (Gospa od Anđela i dr.) plodovi neprekidnog četrdesetgodišnjeg rada, različiti po tematici, inspiraciji i svrsi, ukazuju se kao nepregledan niz kipova, torza, portreta, reliefa i spomenika, — bezbroj tona prerađene sadre, gline, drveta i kamena. Šuma kipova, čitav jedan sviet oživljen ognjem umjetničke snage. Likovi kao ideje ili simboli, kao čista ljepota, kao muzička ili religiozna kontemplacija. Likovi kao utjelovljeni osjećaji čovječnosti i nadčovječnosti.

Meštrović ima na razpolaganju širok registar za sve ugođaje i za sve sadržaje, pa udružuje intenzivnu osjećajnu srž s ljepotom forme. Od sugestivnog pokreta kažiprstom monumentalnog Grgura Ninskog do blagosklopljenih ruku umjetnikove i hrvatske »Majke« ili muzikalne geste »Žene s harfom« koliko različitih nastrojenja i koliko divne spiritualnosti. Od jedrih punina »Žene kraj mora« do fine stilizacije »Arkanđela Gabriela« i gotskog ekspresionizma tragičnog »Razpeća« koliko udaljenosti u estetici i blizine u osnovnom pokretaču inspiracije.

Pa ipak je Meštrović prije deset godina napisao o sebi ove skromne rieči: »Tako imam osjećaj, da će moje najljepše skulpture ostati u brdima, u litici neodkrivene, — bar ne od mene —, i da će se na njima odmarati orlovi, promatrati i mjeriti visinu kroz koju prodiru sunčane zrake što daju život i zovu k sebi; a ja sam iz gornjih naslagâ izpečenih suncem i izgriženih olujom i vremenom, rezao i prireĎivao tek makete za prave likove u velikim blokovima. Nikaka izprika za mene, jer sam i ja imao polugu u ruci kao i poneki davno prije mene koji je odvalio iz dubljega«.

No već se i tada znalo, da je njegovo mjesto među najjačim kreatorima europske likovne umjetnosti i u prvim redovima, i ta spoznaja njegove vriednosti i značenja javlja se danas, povodom šestdesetgodišnjice rođenja, još uvjerljivije i prodornije.

Stvaralački genij Ivana Meštrovića, čija elementarna snaga gradi svjetove likova, izrazio je najjači umjetnički potencial plastičnog osjećanja Hrvata.

VLADISLAV KUŠAN

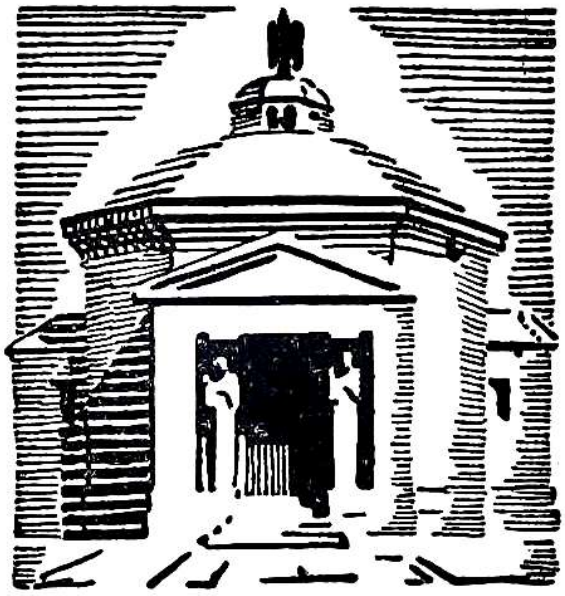

DANAŠNJA HRVATSKA KNJIŽEVNOST

Najočitija je značajka suvremene hrvatske književnosti golemi razmah lirskoga pjesničtva. O tom može svjedočiti i razmjerno velik broj antologijskih izvora, koji su nastali u posljednjih 10 godina. Jedine dvie prijašnje antologije Šenoina (1876.) i Badalićeva (1892.) bile su složene na osnovi književnih vrsta kao neka potvrda o tom, da su se kroz 400 godina njegovali svi rodovi pjesničtva: počevši od Marulića pa do Šenoe odnosno do devedesetih godina XIX. stoljeća, zastupane su tu i lirika i etika i didaktika, više prema školskoj shematici učenja poetike. Pri tom je značajno, da je Šenoina antologija u koječemu bolja i podpunija od Badalićeve. Premda je Šenoa imao na razpolaganju manji broj pjesnika negoli njegov znatno mlađi drug. Ali je Šenoa bio veći pjesnik, a ujedno i kritik, pa je u pitanjima ukusa bio sigurniji i izgrađeniji od Badalića. Međutim upravo u devedesetim godinama i u osvit novoga stoljeća nastaje moderna hrvatska lirika, koja podpuno preobražava hrvatsku poeziju: i tematski i formalno i osjećajno ona je neuzporedivo jača i izvrstnija od svojih preteča, izuzevši neke riedke — i najjače — iznimke. Ali i prema ovim posljednjima ona ima absolutnu prednost slobodnije, a ipak pravilnije forme, fluidnost i muzikalnost stiha, bogatstvo i iztančanost jezičnog izražaja. Stoga se težko osjećala nestašica antologijskoga pregleda, koji bi omogućio ne samo orientaciju u hierarhiji estetskog ocjenjivanja, nego i odkrio suvremenu poeziju svima onima, koji nemaju mogućnost a možda ni volje da čitaju u cjelini čitavo množtvo zbirki lirskih pjesnika. Dva izbora, koja su izišla gotovo istovremeno Tadijanović-Delorkova Hrvatska moderna lirika (1933.) i Kombolova Antologija novije hrvatske lirike (1934.) imala su izpuniti tu prazninu, međutim prvi je stvarno od njih više pjesnički manifest dvojice pjesnika od mlađeg pokoljenja (ni jedan od njih u to vrieme nije bio dosegao 30-tu godinu), koji su doduše u svom radu nastupili objektivno i savjestno, ali je njihov izbor pjesama neizbježivo više određivao njihov ukus, negoli uglavljeni stručni kriteriji. Inače bi od 48 zastupanih imena tek po koje moglo odpasti kao manje značajno, napose u svietlu kasnijeg razvoja. Prof. Mihovil Kombol nije pjesnik — premda se pokazao kao izvrstan prevodilac stihova — nego književni historik moderne škole i iztančana ukusa. Ali kako njegova antologija pripada nizu od 6 knjiga »Sto godina hrvatske književnosti«, to je i ona samo obuhvatila pjesnike od ranog romantizma pa do 1934. Nuždna je posljedica toga, da ili jednoj ili drugoj strani nije podpuno zadovoljeno. Starije pjesničtvo prirodno gubi od svoje vriednosti, kad se postavi uz liriku 20-tog stoljeća ipak ima mnogo toga, što se na taj način s nepravom zapostavlja. Stoga bi bilo najpametnije a i najopravdanije da se razstavi XIX. stoljeće od XX., pogotovo što ovo posljednje donosi podpun preporod svih vrednota u lirici. U već navedenim momentima dolazi i to, što je počevši od drugoga decenija procvala dialektska poezija u modernom obliku, o čemu svje-

doći i Jelenović-Petrisova Antologija nove čakavske lirike (1934.) i N. Bašićeva Antologija nove hrvatske kajkavske lirike (1937.). Dvie antologije, koje su izišle u posljednje vrieme, tematskog su značaja, pa stoga i opet uzimaju u obzir čitavo područje hrvatske lirike kroz 100 godina: Hrvatska majka u pjesmi (Košutić-Nikolić) 1941. i Hrvatska domovina (Nikolić 1942.).

Obnovljeno Družtvo hrvatskih književnika izdalo je (1942.) kao kolektivnu manifestaciju mlađeg pjesničkog pokoljenja u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj zbornik »Između dva rata«, zbirku tridesetorice pjesnika, rođenih između 1900. do 1914. dakle ljudi, koji su se razvili kao pjesnici u kritičnom razdoblju između dva rata. Kriterij je dakle bio antologijski, obuhvaćajući primjere, koji u svojim granicama ne uključuju ni početak ni svršetak nikakva posebnoga književnog smjera. A izbor nije zasnovan ni na tematskoj osnovici: nisu namjerno birane pjesme, koje osvjetljuju značajnu nacionalno-političku atmosferu između god. 1918. i 1941. To je dakle u stvari lirska kronika, to više što su izbor pjesama obavili sami pjesnici, te nije uzet za mjerilo nikakav zajednički kriterij ukusa i književnoga gledanja. Liepo opremljena knjiga s pjesmama tridesetorice pjesnika, uz portrete i bio-bibliografijske bilježke uza sve to je vrlo koristna smotra duhovnih snaga obnovljene Hrvatske u postavljenom smislu i obsegu, a uz to i osnovica, koja će dobro doći budućem sastavljaču prave antologije suvremene hrvatske lirike, koja ne može biti bez nekih starijih, kao što je i dinamičnim nijansama bogati Tin Ujević, a zatim i nemali broj rođenih iza 1914. Najpodpuniji niz imena dao je svakako do sada L. Salvini u obim svojim talijanskim antologijama hrvatske lirike (Poeti Croati moderni, Garzanti 1942.) i Melograno (Zagreb 1942.) donoseći u prvoj 60, a u drugoj još daljnjih 56 imena lirskih pjesnika. Dakako da je ovdje izbor samih pjesama donekle određen mogućnostima prevođenja. Prevodilac je nastojao tome izbjeći tim što nije išao za točnom transpozicijom samoga vanjskog oblika, nego se nastojao što više približiti duhu i posebnoj sensibilnosti pojedinih pjesnika. U drugu ruku idući za što većom podpunošću uvrstio je i dobar broj pjesama koje kao pojedinačne pjesme svakako imadu svoju — možda čak i antologijsku — vriednost, ali se njihovi auktori nisu još ni izdaleka razvili u izrazite lirske ličnosti, a možda i ne će. A šta je drugo lirika nego izražaj jedne posebne duboke i intuicijom jake ličnosti, što se napose osjeća u današnje dane kad se jedva može govoriti o nekom zajedničkom stilu epohe, ali se mogu i te kako iztaknuti pojedinci kao stvaraoci koji izgrađuju svoj sviet za sebe. Veoma bi težko bilo u ovaj čas bilo kako svrstati to more stihova koje se prelieva pred nama u svima odbljescima, ali bi možda neki, prilično neodređen, no ipak sugestivni dojam o poetičnom potencialu te bujno procvalé lirike moglo dati nekoliko naslova posljednjih zbirka lirike (uzetih bez posebnog mjerila): Razigrani vodoskoci (Delorko), Tuga zemlje (Tadijanović), Vodopad (Vinko Kos), II. izdanje, Kaleidoskop (Trontl), Začarane tmine (V. Kušan), More i daleki gradovi (Alfirević), Aureole (S. Mičić), Katedrala (B. Klarić), Putnikova pjesma (Velebit), Kucaji srdca (J. Tursan), i dr. Granice suvremenog lirskog stvaranja još uviek su otvo-

rene, a to čini, da se ne mogu podpuno sigurno i točno odrediti obrisi njezinih unutarnjih i vanjskih vrednota. Nesumnjiva je činjenica, da svojim bogatstvom otvara duboke perspektive u intenzivno duhovno oblikovanje i preobraženje čitavih pokoljenja.

Daleko je manje obilno područje romana, koji bi inače bio u konkretnom pogledu možda ne najrječitije, ali bar najpristupačnije ogledalo vremena. Lirika može živjeti i od nemira — kao što se to događa baš danas —, dok roman traži, ako ne rješenje, a ono složene pogleda na probleme vremena. Ako su se ti pogledi možda u pojedinačnom slučaju i mogli učvrstiti oko nekih tematskih točaka — u prvom redu patriotsko-političkih — previranje vremena nije moglo donieti dovoljno jasno stilsku kolotečinu za njihov izražaj. To se osjeća i kod »Tamnice« Z. Milkovića, i kod »Hrasta« Mare Švel-Gamiršek i kod »Jedne žene« Zdenke Jušić-Seunik kao najznačajnijih i najposljednijih djela te vrsti. »Tamnica« bi imala biti psihologijski prorez jednoga od međuratne generacije najmlađih hrvatskih intelektualaca — upravo sveučilištnih đaka — koji su pripremali događaje sudbonosne godine 1941. Međutim sam glavni junak romana nije ni od onih, koji su radi revolucionarne djelatnosti stradali u tamnicama, a ni od onih, koji su bitno pomagali izgrađivati nacionalističku ideologiju, nego prema simboličkom naslovu »Tamnica«, mladić, koji se svojom okolinom, mutnom i mračnom, osjeća sapet, te ima dojam čovjeka, koji uzalud udara glavom o zid, naprotiv tomu pokušala je gđa Švel-Gamiršek dati sliku samoga nacionalnog pokreta, atmosferom dugih borba za obstanak u bivšoj državi koja je Hrvate zapostavljala i podređivala. Auktorica, koja je ladanjska posjednica, ne prikazuje ni borbe na političkom polju ni nacionalističko-revolucionarnog pokreta; ona — vrlo sugestivno — polaže težište na problem ekonomske samosvojnosti, pri čemu iznosi nekoliko epizoda neodoljivom dokumentarnom snagom životne istinitosti. Sam preokret proživljuje ona na selu, slušajući krugoval, te tako ne daje izvornu sliku događaja. To je koristno osobito u tom pogledu, što već i tako dokumentarna stvarnost nedavnih događaja ne može pravo da se slije u harmoničnu cjelinu s pjesničkom dikcijom romana. »Jedna žena« iznosi vanjske događaje prije 1941. samo kao okvir radnje izdaleka, dok joj je glavno težište na psihologijskoj problematici žene, koja teži za idealnom ljubavi, a doživljuje razočaranja i prije i u braku i izvan njega. Nestašica historijske perspektive prieči i prvaka hrvatskih pripoviedača Milu Budaka, da u »romanu a clev »Na vulkanima« skladno slije dokumentarnu realnost i pjesničku fikciju, dok je »Musinka«, kao jedan samostalni ogranak velike epopeje iz ličkoga seljačkoga života »Ognjište« opet dosegla jednaku snagu inspiracije i plastiku gledanja. Uz »Musinku« Budakovu može se »Vrieska« Side Košutić smatrati najjačim pripovjedačkim djelom današnje hrvatske književnosti, ali »Vrieska« nije realistički roman, nego roman-priča, u kojemu se san i java prepleću u dražestnoj i dirljivoj fantastici gledajući doživljaje naših dana očima djeteta.

Nemoguće je ovdje pobliže analizirati prilično brojnu produkciju novelistike i kraće pripoviedke, pa ćemo se stoga zadovoljiti samo nabrajanjem naj-

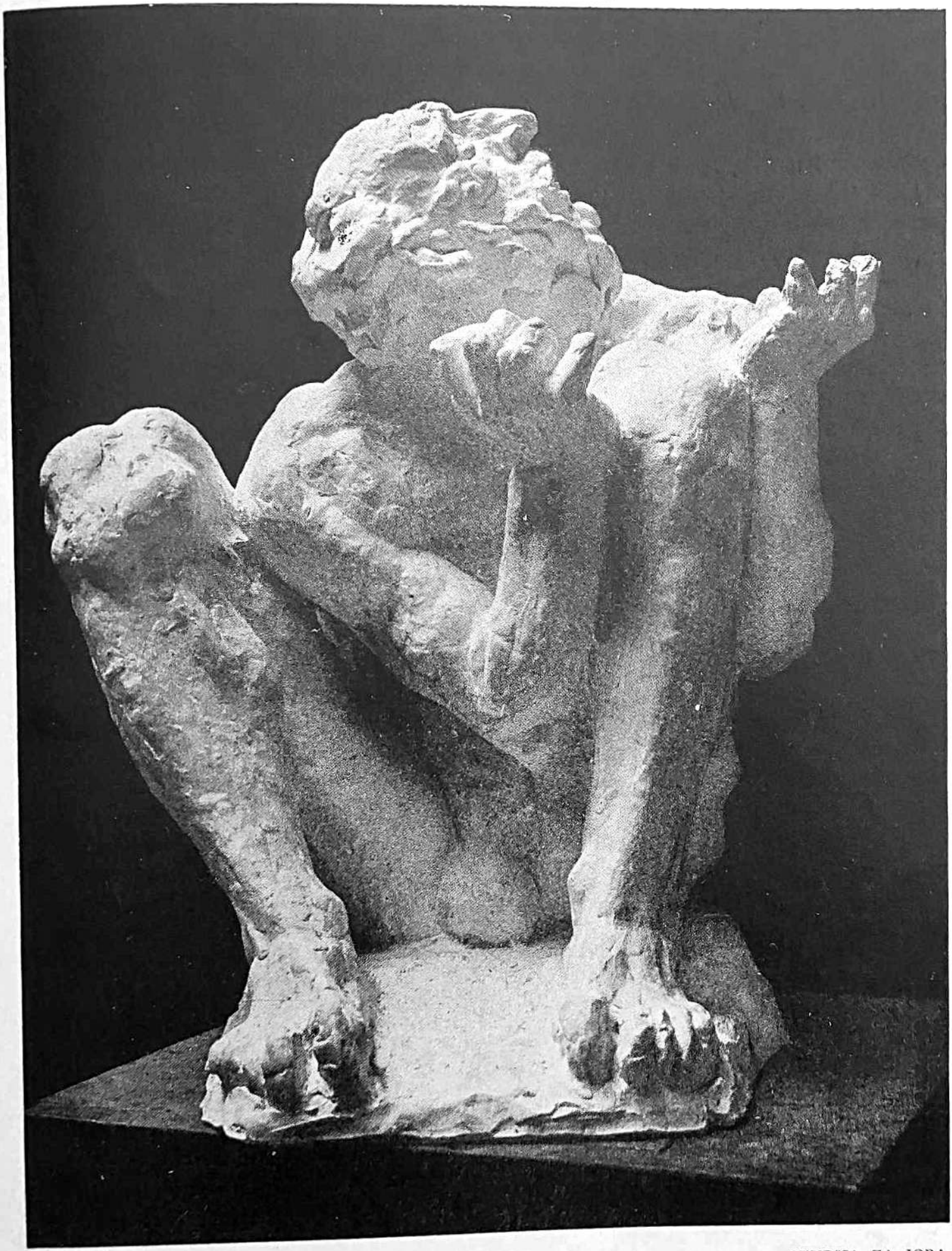

IVAN MEŠTROVIĆ

STUDIJA ZA JOBA

glavnijih zbirki to više, što se radi o piscima, kojima je to u većini slučajeva druga knjiga te vrsti, te su već odredili svoj izražaj u književnosti: Marko Čović (»Žito zove«), V. Kaleb (»Izvan stvari«), St. Mihalić (»Šest priča iz moga grada«), Mila Miholjević (»Za svietlom«), A. Nametak (»Za obraz«), Mara Švel (»Portreti nepoznatih žena«), V. Vlaisavljević (»San i java«) i dr. Čak je i Nestor suvremne hrvatske poezije izstupio »Zagrebačkim novelama«, koje pokazuju novo lice njegova stvaranja. U većini ovih kraćih pripoviedki najdragocjeniji je i najuspjeliji prikaz zavičaja, život sela ili maloga grada u više ili manje cikličkim fragmentima, nekima s političkom ili socialnom, a nekima s lirskipoetskom pozadinom. Samo Nazorove »Zagrebačke novele« prave su novele klasičnog stila; uz njih treba spomenuti knjigu »Mornari, žene i leševi« M. Mikca, formalno manje savršene pripoviedke, ali značajne traženjem neobičnoga, makar kadkada i s grand-quignolskim efektima.

Između lirike, pripoviedke, feuilletona i bajke stoji Delorkova fino cizelirana knjiga unutarnjih doživljaja »Zgode poremećene sreće«, knjiga diskretne, ali ne manje intenzivne melanholije s neobično harmoničnim ritmom proze i potom lirski zanesena, laka poput feuilletona, ali od njega daleko dublja, sugestivna poput pripoviedke, od koje ima samo intonaciju, dok se konačno sve razplinjuje u maštu i bol. Na to nas sjećaju i dva imena, o kojima govori Delorko: Leopardi i E. Cecchi. Tomu se priključuju, u malo podaljem razmaku, knjige putnih dojmova: F. Alfirević (Putopisi i eseji, u njoj Luigi Pirandello), M. Begović (Put po Italiji, u njemu najjači prikaz susreta s M. Puccinijem i »Umbria«) S. Batušić (Od Siene do Hoarlema, u njoj najsugestivnije: Siena Sumrak u San Gimignanu, U malom flandrijskom gradu). Književna teorija i kritika obogatila se trima knjigama sabranih studija: A. Barac Književnost i narod (pojedinačni aktuelni problem iz hrvatske književnosti XIX. i XX. st.), P. Grgec, Na izvorima pjesništva (studije o ritmu i zadatcima pjesničtva), A. Haler, Iz tuđih književnosti (Shakespeare, Goethe, Leopardi, V. Aganor, Pascoli, D'Annunzio) je sakupio svoje Eseje i kritike, te bilježke »Na vrhu jezika i pera«. K tomu treba napomenuti još vrlo vriednu, obsežnu i savjestno izgrađenu doktorsku tezu Andrije Radoslava Glavaša »Jakša Čedomil, osnivač moderne hrvatske kritike«, koja izdašno i jasno prvi put u cjelini iznosi obilni i značajni rad J. Čedomila, koji se na mieni XIX. i XX. stoljeća sustavno bavio kritikom ne samo hrvatske, nego i talijanske suvremene književnosti.

LJUBOMIR MARAKOVIĆ

ĆUK

Mjesec noćas sam po drazi pliva,
lađama su jedra sidra prikovala,
dva su vala s kopna doplivala,
razcvali se kuš, magriž i iva.

Škrpoči i trilje cakle se u mreži,
goli raci uzdišu u mraku,
rosne suze cakle se na maku,
s tajne strave krajina se ježi.

Svilen lepet razmahanih krila
prekri zemlju ko mrtvačka svila,
pregršt zviezda se po piesku ljeska.

Mutan život vri rozgi iz žila.
Opatica drevna čuvarica sova
šara dragom Držihina slova.

ANTUN BONIFAČIĆ

SAMOTNO STABLO

Samotno bdije stablo usred gore...
Jesenji vjetar lišće s grana skida
i raznosi ga u dolinu, koja
kroz veo magle nestaje iz vida.

Dok ljeto cviećem kitilo je goru
i stablu plodom oteščalo grane,
tu gniezda su se podizala nova
i pjesma čula već od zore rane.

Sad nema sunca. Prazna sva su gniezda.
Prohladan vjetar cvili posred granja
i zadnje lišće odkida... A stablo
u nebo gleda... Živi još od sanja.

ANTE JAKŠIĆ

MARINA NEDJELJA

Sitno zvonce seoske crkvice upravo je po drugi put zazvonilo na večernjicu. Njegov zvonki i jasni glas veselo se razliegao po prašnim putovima i prostranim dvorištima kuća, koje su sramežljivo provirivale iz rodnih zelenih šljivika. Sunce je žestoko peklo, ali je zemlja bila vlažna od obilne noćašnje kiše, pa se vrućina dala podnositi. Iznad bujnih procvalih livada, visokih i uzpravnih klasova žita i sitnih stabljika kukuruza živo je treperio ugrijani zrak, prodahnut obiljem mirisa i svježinom vodenih para.

U čistom nedjeljnom ruhu poplavili su seoske ceste, staze i puteljke momci i djevojke, muževi i žene: po jedno, po dvoje, po troje ili više njih, ne prekidajući suvišnom vikom ili bezrazložnim smiehom blagdanski mir i tišinu. Sve se to pomalo skupljalo oko crkvice, koja je bila podignuta na najvišem brežuljku nasred sela, pa se svojim šiljatim tornjićem bjelasala nadaleko i na široko. Jedni su pošli, da se pomole Bogu i svome zagovorniku sv. Antunu, čiji se god eto danas slavi, a drugi, da se pozabave i naplešu pod veselim birtaškim šatrama.

»Dobar dan, prijateljice!«

Cupanova Mara upravo je hranila guščiće pa nije ni opazila prijateljicu Anku, koja je prolazila preko njezina dvora.

»Bog daj, Bog!« odgovorila je tjerajući dugačkom šibom gusaka, koji je navaljivao među mlade.

»Mislila sam, da ćemo zajedno k večernjici.«

»Šta ćeš, kad moram uviek biti zadnja. Družina se razišla kojekuda, a ja ne mogu prije, nego sve nadvorim.«

»Previše je to za tebe. Tri mužkarca u kući, a ti sama. Nisi više mlada...«

»I ja velim, ali sebi ne mogu pomoći. Kad se sin oženi, bit će valjda bolje.«

»Dao Bog!«

Prijateljica Anka otišla je u crkvu, a Mara je još pogledala u štalu, popravila stelju pod kravama i volovima, a teletu popustila uže. Zatim je pošla u kuću, da se i ona spremi za večernjicu.

Dok je još bila djevojka, Mara je po ljepoti, urednosti i čistoći ruha bila među prvima u selu. Ali kako se udala, nije više marila za gizdu, sajmove i proštenja. Istina je, da čovjek ni u nedjelju ne izađe među sviet, da se malo porazgovori i Bogu pomoli, sasvim bi podivljao. Ali kuća i briga oko djece nisu joj više dopuštale, da hoda okolo. Dok su još kćeri bile u kući, slala ih je svake nedjelje u crkvu, a sama bi ostajala kod kuće, da posprema i kuha. Samo na mladu nedjelju, kad se služila maša u njihovu selu, polazila bi na večernjicu. Nije se mnogo promienilo ni onda, kad su se kćeri poudale. Od muža i sina, pa ni od sluge nije bilo nikakve koristi u kući. Istina je, sve su joj uradili oko kuće, ali kućnih poslova ne bi se nitko ni dotakao. Ako je bio

dobre volje, Jožić bi joj donio vode, obrisao suđe ili kuhinju pomeo. Ali danas, jedva je napojio blago i nanosio pod njih slame, odmah se preobukao i pošao k crkvi. Otac je već prije njega nekamo odlunjao.

Došavši u kuću, Mara je pospremila još neke sitnice, a zatim se umila, obukla čisti oplećak i novu suknju te sjela na kraj klupe, da se počešlja. U svakidan, u staroj suknji i poderanoj bluzi, sa zgužvanim rubcem na glavi, koji je skidala samo naveče prije spavanja, činila se Mara mnogo starijom i ružnijom nego što je uistinu bila. Uviek zaokupljena poslom, nije imala vremena misliti na sebe. — »U poslu, čovjek se više puta ni umiti ne dospije«, znala bi govoriti. Ali sada kod češljanja, kad se crnina njezine bujne kose još više izticala uz bieli oplećak, njezino lice činilo se mlađe, ljepše i umiljatije, a ni oči nisu bile onako sitne i bezbojne kao u svakidan, nego tople, pune i svietle kao nekada, kad je Mara bila jedna od najljepših snaša u selu.

Negdje iza kuće, u krošnji staroga oraha, počela je bezbrižno i zadovoljno pjevati vuga. »Ivo pogljivo« znali joj se rugati ukućani oponašajući njezinu pjesmu, ali nitko nije dirao u nju. Milo je čovjeku, kad ovakav šumski gost zaluta u njegov vrt, a i ptica valjda osjeća, gdje ima dobrih ljudi, koji ne će dirati u nju. Mara je vuginu pjesmu uviek rado slušala. Sada je njezin vedri glas zajedno sa svježim zrakom i mirisom cvieća dopirao kroz otvoreni prozorčić u čistu i pometenu kuhinju, gdje se Mara češljala. S druge strane, kroz pritvoreni dvorištni prozor, strujao je unutra jaki val svjetlosti i vrućine. Dvie ili tri muhe dosadno su zvrndale tražeći ostatke jela. Mara je pažljivo razčešljala kosu, splela je u dvije čvrste pletenice te ih savila i pribola na tjemenu. Zatim je brzo obukla bluzu, svezala rubac te izašla napolje.

Put je vodio kroz klanac, ali je Mara radije pošla preko ograda. Poljem nema toliko prašine, a i bliže je malo. Žureći se, da ne zakasni, toliko se umorila, da je navrh svoje ograde morala stati, da malo odpočine. Povukla je rubac na zatiljak i rubčićem, što ga je imala u ruci, obrisala znoj s čela. Pritom se i nehotice ogledala na svoje stanje, koje se nalazilo na malom zaravanku izpod briega. Kroz prostran voćnjak crvenjeli se zidovi tek lani sagrađene nove kuće. Uz nju se u ključ prislonila komora i štale. Sa stražnje strane dvorišta dizao se veliki štagalj, tako da je njegov visoki krov nadvirivao iznad krova kuće i štale. Sve je to bilo novo, obnovljeno ili nadograđeno. Trebalo bi još omazati kuću, podići nove štalice za svinje i urediti neke druge malenkosti, ali za to do sada nije bilo novaca, a ni vremena. Dok su još kćeri bile kod kuće, trebalo je skrbjeti samo za njih. Sada, kad su se već sve poudale, nije bilo toliko brige, ali manje težaka kod kuće, manje se dalo priskrbjeti. I sama je počela osjećati, da više nema one snage kao prije, kad je radila i znojila se od rane zore do mrkloga mraka...

U takvim mislima došla je i pred crkvu. Kad je stupila unutra, župnik je već bio pred oltarom. Polako se primaknula klupama na ženskoj strani. Bila bi ostala stajati, da je nije prijateljica Anka povukla za rukav i napravila joj

IVAN
MESTROVIĆ

INDIJANAC

mjesto u klupi. Na drvenom koru zacvilio je stari, razklimani harmonij, a crkvom odjeknula gromka pjesma djevojačka. Kao što voda, koja je nabujala u kotlini, udara o stiene, prebacuje se, vre, tako se i ova pjesma uzdigla i uzkomešala među tiesnim zidinama seoske crkvice. Djevojke pred oltarom započeše, žene nastaviše, a priključiše se i momci na koru prateći ih svojim krupnim glasovima. Tako se pjesma razvukla i otegla, da su trebala zdrava pluća i dubok udah, ako je čovjek htio izdržati do kraja. Mara se također pridružila ovoj pobožnoj pjesmi. Premda joj glas nije bio onako sitan i pun kao nekada, ona se ipak trsila, da pjeva s istim žarom i oduševljenjem kao onda, kad je kao djevojka stajala u prvim redovima. Smetao je samo škripav i piskutljiv glas njezina Valenta, koji se kao pjevčić razpjevao upravo onda, kad su drugi htjeli prestati. Da je bliže, najradije bi mu doviknula: »Zašuti, djede, nije to više za tebe!«

Poslije večernjice izađoše prijateljice pred crkvu.

»Hajdemo, Maro, k našem Jandrašu na čašu pive!«

»Fala liepa!« branila se Mara odrešito. — »Nisam ja zalazila pod šatre, dok sam bila mlađa, a kamoli sada. Radije ću otići u livadu, da vidim, je li trava već za košnju.«

»Ne bi ni ja,« branila se prijateljica, »da ne moram prigledati za svojim Vinkom. Mogao bi se zadržati, a kod kuće ga već sigurno čeka Tomaš Kirinov. Imaju nekakav dogovor radi zajednice.«

»Vidiš, nisam se odmah ni sjetila: Vinko bi mogao doći k nama kositi, samo ako je sutra kod kuće.«

»Zašto ne bi? Mislim, da se za sutra nije nikome obećao.«

»To je dobro. Poslat ću predveče Jožića, da se dogovore.«

Anka je otišla među šatre, a Mara je ostala na brežuljku pokraj crkve tražeći očima sina među momcima, koji su se vrzli izpred šatri. Nije ga bilo težko naći: bio je gotovo za glavu viši od drugih momaka. U razgovoru s prijateljicom već ga je jedanput vidjela, ali joj se izgubio. Dok je ona tako gledala među sviet, dotakao se netko njezina ramena. Mara se naglo okrenula.

»Jesi li to ti, sinko« pitala je razdragano. — »Već sam mislila, da si sjeo negdje pod šatru.«

»Baš mi je stalo do birtaša i njihovih šatri!« odgovorio je Jožić tobože ljutito, a u duši mu je bilo drago, što ga majka tako draži kao zreloga momka. — »Sastao sam se«, nastavio je nakon kratke šutnje, »s prijateljičinim Lojzekom, pa razgovaramo.«

»Dobro, sinko, samo se vrati na vrieme, da mi pomogneš nahraniti marvu. Poslije ćeš valjda morati potražiti kosce za sutra. Znaš, da otca ne će biti do mrkloga mraka kod kuće.«

»Hoću, mama. Ne brini se ti za mene.«

Još nije ni izgovorio posljednje rieči, već je pojurio niz brieg do svojih prijatelja. Mara je časom gledala za njim, a zatim je, uklonivši se svietu,

pošla prema Pozderovom jarku. Prošavši pokraj nekoliko kuća u selu provukla se kroz jednu ljesu, a zatim se preko ograda i polja spustila u livade.

U nedjelju po podne, dok su ostale žene posjedale po pragovima ili po grabama izpred kuća, da tamo razgovaraju i dangube, Mara je najradije obilazila polja, naročito ona udaljenija, livade i vinograde. U svakidan, kad čovjek kao crv prione uz tvrdu zemlju, ore je i prekapa, plievi i žanje korov — u svakidan čovjek ni ne dospije, da se malo ogleda oko sebe, da vidi, kako mu usjevi napreduju, jesu li već zreli za košnju ili za berbu. Sasvim je drugčije u nedjelju. Čovjek je čisto obučen, umiven, počešljan — kao tek okopani kukuruzi ili jedri vlatovi pšenice osjače, koji su se osuli sitnim žutim cvjetovima. Ne treba se grbiti nad zemljom, mučiti se i znojiti, a ni psovati neposlušnu stoku. Zato mu je u duši milije i draže, jer vidi svuda unaokolo samo bujanje i napredak, a zaboravlja pritom na trud i muku, koju je u zemlju uložio.

Tako je i Mara, kao da se pomladila, s veseljem prolazila između polja, zastajkivala, promatrala, opipavala, onako uzput smrvila koju težku grudu zemlje na kukuruzištu ili izčupala bujan korov iz pšenice, kao da je sve to njezino ili bar njoj na brigu povjereno. Proljeće je bilo dosta kišovito, pa su svi poslovi zakasnili. Polovica kukuruza bila je još neokopana, a u livade nije nitko ni dirnuo. — »Ima u Boga dana; što nije danas, bit će sutra,« govorili su nemarni gazde. Ali nije tako mislila Mara. Znala je, da se s lošim vremenom treba boriti, tako reći otimati mu usjeve, jer ako čovjek zakasni s jednim poslom, sve mu drugo stoji. A nema gorega nego gledati, kako zreli usjevi u polju trunu i propadaju.

Jučer su upravo dokopali kukuruze.. Valent je htio na nekoliko dana otići k svome svaku, da mu popravi kotac, ali Mara nije dala.

»Ostavi to do poslije žetve,« govorila je, »neka ga sam malo okrpi, dok ti ne budeš imao više vremena, da popraviš sve kako treba.«

»A šta ću raditi kod kuće?« uzprotivio se Valent, koji nikada nije imao volje za poljski posao.

»Ti još pitaš? Već je Antunovo tu, a u livade nismo ni taknuli!«

»Još nije vrieme za košnju. Jesi li koga vidjela, da već kosi?«

»Ne čekam ja druge, samo ako je trava zrela. Prijašnjih smo godina o Antunovu polovicu siena imali već u štaglju...«

Mara je imala pravo. Trava u livadama već je ocvala, iznutra čak i požutjela. A kakva je tek bila. Gusta trava narasla je do koljena, a pojedine stabljike i cvieće do pasa. Kad je čovjek zašao u nju, kao da je u žito zagazio. Mara je obišla i pregledala čitavu svoju livadu u Pozderovom jarku. Da, bit će najbolje, da se sve odjednom poruši. Ako bude služilo vrieme, bit će za tri do četiri dana sve pod krovom. Pod kraj tjedna moći će se kositi druge livade...

Htjela je još pogledati ječam na krčevinama. Ova oranica, koju su kupili još pred nekoliko godina, nije nikako mogla doći k sebi. Zasijaše pšenicu,

ugušio je korov; posadiše kukuruz, izgorio od suše, krumpir — izjedoše ga vrljci. Žalibože muke i truda!

»Ne koristi mudrovati,« govorila je Mara prošle jeseni Valentu. — »Zemlja je izcrpena. Prijašnji gazda gnojio je ikada ili nikada. Nego ti izvezi na nju dvadeset do trideset vozi đubra, posadi ječam, pa da vidiš, kako će ti napredovati!«

»Tko će tako daleko voziti đubre!« bunio se Valent. — »Nema ga dosta ni za zemlju oko kuće.«

»Kod kuće za sada ne treba gnojiti, a do proljeća bit će novoga đubra. Poslušaj ti samo mene, pa ćeš vidjeti!«

Valent se nije dao nagovoriti. Mara je ipak sa sinom, kad muža nije bilo kod kuće, izvezla na krčevine đubre, zaorala ga i posijala ječam. I nije se prevarila. Ječam je liepo nikao i napredovao. U proljeće je doduše stajalo dosta muke, dok su izplievili sav korov, ali nije trebalo žaliti. Ječam je sada bio bujan, sa širokim listovima i krupnim klasovima, da ga je bila milina pogledati. Još malo, pa će se početi žutjeti...

Sunce se već dosta nagnulo prema zapadu, pa se Mara požurila kući, da nahrani i nadvori blago i svinje. Upravo se približavala potoku, kad je s druge strane naletio na brv neki mužkarac. Prielaz preko potoka bio je obrastao vrbama i šašem, pa u prvi čas nije mogla vidjeti, tko dolazi. Prepoznala ga je tek onda, kad joj se sasvim približio. Bio je Tomaš Kirinov.

»Polakše, kume, polakše!« zaustavila ga u šali.

»Marice, jesi li to ti?« kliknuo je Tomaš razdragano.

Tako ju je zvao, dok je još bila djevojka, a i kasnije, kad se već udala. Još pred deset godina, kad je čula njegovo tepanje, zažarila bi se u obrazima, a srdce joj počelo žestoko udarati, tako da mu se najradije uklonila. Ali sada — sve je to nju već odavna prošlo. Znala je, da će tako biti, kao što je i znala, da je ne će nikada zaprositi, premda joj je to kao djevojci obećao. Vrieme lieči najteže rane, pa je i tu učinilo svoje. Zato je ovaj nenadani susret nije doveo u nepriliku. Mogla se s njime u miru ozbiljno porazgovoriti, ako je trebalo, čak i pošaliti.

»Kud ti se toliko žuri!« nastavila je. — »Ima kod kuće, tko će nahraniti i napojiti.«

»Pravo veliš, Marice, imam kod kuće sina i kćer. Ja sam se dosta namučio, pa neka sada oni rade.«

»Imam i ja sina, ali eto, pustila sam ga, neka se malo proveseli u kramu.«

»A gdje ti je gazda?«

»Tko zna, gdje mu je kraj! Lunja okolo i svetkom i petkom.«

»Ostavi ga, Marice, neka radi ono, za što ima volju. Gledao sam, kakav je štagalj Poglediću napravio. Nema takvoga u čitavim Maslarima. A gdje se radi, tu se i zaradi. Tako ja uviek mislim...«

»Da, da, zaradi. Samo kad bi od toga bilo kakve koristi. Dok su još kćeri bile doma, uviek je davao novac u kuću. Ali kako su se kćeri poudale, ne da ni krajcare. Kao da je sam pakleni duh ušao u njega. To bih mu još oprostila, neka mu bude njegovo, samo da kod kuće posvrši sve poslove, pa da onda ide drugima raditi. Ovako, moram se sa sinom sama mučiti.«

»Strpi se, Marice, ne će to dugo trajati. Kad ti se sin oženi, preuzet će grunt u svoje ruke, a ti ćeš samo počivati i prigledati.«

»Moj Tomaš, daleko je do toga. Mlad je još i zelen. Tek u jesen bit će mu osamnaest godina.«

»Ali je jak i plećat, kao da je već vojsku svršio. Gledao sam ga prošloga utorka u mlinu. Vreća od preko pedest kila, a on je podigao kao perce.«

»Vrgao se u djeda. Nije ni moj pokojni otac bio slabiji od njega. Ali opet, tko se hoće ženiti, treba i pameti. Gdje će djeca djecu odhranjivati!«

»Pravo veliš, Marice...«

Mari očito nije bila volja o toj stvari dalje razgovarati. Zato je Tomaš dodao posljednje rieči samo zato, da nešto kaže. Razgovarali su još malo o poljskim i kućnim poslovima, a zatim pošli svaki svojoj kući.

Vrativši se kući, Mara se odmah prihvatila posla. Bacila je volovima malo djeteline i stala pripravljati hranu za guščiće. Uto je došao i sluga s paše, pa joj pomogao štalu osnažiti. I sin se vratio. Mara je upravo počela vući vodu za marvu. Jožić je prišao k njoj, da joj pomogne.

»Pusti, mama, ja ću.«

»Hodi se samo prije presvuci, da se ne zamažeš.«

Jožić se presvukao, navadio vode i napojio marvu. Mara je za to vrieme nahranila guščiće te izlila napoj svinjama. Iza toga se Jožić na brzu ruku navečerao i pošao tražiti kosce.

»Samo se nemoj nigdje dugo zadržati,« opominjala ga majka. — »Znaš, da sutra treba rano ustati.«

»Ne ću, mama, ne boj se!«

Mara se već spremala spavati, kad se Valent vratio. Bio je pripit i spreman na svađu.

»Gdje ti je sin?« zapitao je ušavši u kuću.

»Gdje bi bio!« odgovorila je Mara. — »Otišao je tražiti kosce za sutra.«

Valent je mrko pogledao, ali nije ništa rekao. Očito mu nije bilo drago, što će sutra i on morati u košnju.

Mara mu je stavila na stol večeru i bez ijedne rieči povukla se u sobu, jer nije htjela započinjati svađu.

JOSIP VRANA

IVAN MEŠTROVIĆ

KONSOLA

HANS FRIEDRICH BLUNCK

Ako imade pjesnika, koji su izrasli izravno iz svoga kraja i svoje zemlje, a njihov je izraz skup sviju vriednosti mnogih pokoljenja, onda to vriedi za Hansa Friedricha Bluncka. Predteče tog pjesnika stvaraju dugačak neprekinut niz pokoljenja seljaka, koji su uzko srasli sa svojom grudom, koju su obrađivali, te iz koje su svi proizašli. Među njima nalazi se samo nekoliko obrtnika i mornara, što je razumljivo, jer se radi o Sjeverno njemačkoj nizini. Bajke, koje nam je poslije napisao, djela u kojima živi čitav sviet prilika i prikaza kakove se javljaju samo onome, koji voli s njima saobraćati, izraz su nečeg što je toliko jedinstveno narodno da je za tu vrstu morao izmisliti novu rieč »Mären«, jer nijedan od drugih uobičajenih izraza ne bi tome odgovarao.

Podstrek za takav svoj rad primio je pjesnik s više strana, ali vjerojatno najviše od svoje majke. Ta žena, o kojoj nam priča, da je slikala vrlo prozirne, fine i ljubazne akvarele razpolagala je neizmjernim blagom raznih pripoviedaka i bajki, u kojima su glavni junaci bili razni, danas već napola zaboravljeni pučki junaci kao i razna fantastička čeljad. Izgleda da je takovih pripoviedaka znao i Blunckov otac, kod kojega se ipak opažao neki »sređeniji duh«, koji je sav taj sadržaj nastojao dovesti u neke granice, te ga urediti snagom misli i logike. K tome je dolazilo vjerojatno cielo ono silno gradivo, koje su k tome doprinieli razni rođaci i poznanici, priče o podzemnim silama i divovima, o zlobnim čovječuljcima, koji straše na moru mornare i o nevjerojatnim drugim dogodovštinama, tako da je iz toga svega proizašao sav onaj čarobni sviet, kojeg nalazimo u Blunckovim djelima. Nema sumnje, da je i okolica učinila svoje. Blunckov kraj je onaj, u kome se davno rodila priča o Gudruni, a k tome dolazi još sve ono, što je došlo s mora i pradavnih priča, koje su u vezi s mornarskim životom. Stoga je pjesničko djelo Bluncka također prebogato upravo ovim vrstama proze kao što je n. pr. prvo izdanje »Märchen von der Niederelbe«, koje je u drugom izdanju promienilo naslov u »Von Klabautern und Rullepukern« (1923), a zatim su sliedila djela »Kluge Frauen und Füchse« (1926) kao konačno »Sprung über die Schwelle« (1931).

U takovom svietu rodio se 3. listopada 1888. u Altoni H. F. Blunck kao sin školskoga ravnatelja. Pravničke nauke svršio je prije prvog svjetskog rata, u kome je sudjelovao kao častnik za vezu. Već za svojih putovanja u mladosti u Holandiju i Belgiju imao je prilike da se upozna sa srodnim jezicima i mišljenjem Holandeza i Flamanaca, pa ga je stoga vrhovno zapovjedničtvo njemačke vojske poslije bitke na Yseri, gdje je bio ranjen, pozvalo najprije u vojničku, a zatim i u građansku upravu Belgije. Tamo se upoznao s raznim izrazitim predstavnicima flamanskog kulturnog života, kao što su bili pjesnici Jan Fabricius, Pol de Mont, Renée de Clerc i drugi. Ova poznanstva također su mnogo utjecala na njegov kasniji rad.

U godinama 1924.-28. kada je Blunck bio u državnoj službi kao sindik Hanzeatskog sveučilišta u Hamburgu, dovršio je svoju trilogiju »Urvätersaga«, koja znači nov odsječak u njegovom umjetničkom stvaranju. Njegovo pjesničko djelo sada je počelo stvarati mitove, ma da se Blunck kod njegovog pisanja držao dosta uzko naučne predaje. Ipak su sve pojedinosti, koje daje nauka u ovom velikom djelu izpunjene živom snagom, koju daje samo pjesničtvo i pjesničko nadahnuće. Začudo je mnogo toga, što je Blunck tada kao u nekoj pjesničkoj viziji dokučio, poslije nauka sama dokazala i time i sa svoje strane potvrdila.

U prvome dielu »Gewalt über das Feuer« (Eine Sage von Gott und Mensch), bavi se pjesnik mlađim dielom starog kamenog doba, zajedno sa starijim dobama, u »Kampf der Gestirne« mlađim kamenim dobom, a u djelu »Streit mit den Göttern« germanskim brončanim dobom. Nema sumnje, da je upravo nevjerojatno što je Bluncku uspjelo stvoriti iz ovakovog vrlo nezahvalnog i težkog gradiva. Tu je obuhvaćeno postanje ranog nordijskog čovjeka, koje osobito u trećem dielu u osobi Wielanda »kovača« (Wieland der Schmied) dobiva osobito potresni oblik i smisao.

Za Bluncka je uostalom značajno da uzprkos mnogostrukosti i raznolikosti svojih djela ipak daje nevjerojatno cjelovitu sliku svojih pjesničkih djela, koja zajedno s njegovim životom stvaraju pravo jedinstvo. Kao što je on sam u mladim danima poduzimao putovanja na Balkan da tamo posjeti razne naseobine svoga naroda, a poslije u tu istu svrhu putuje i u Braziliju, tako i njegovo pjesničtvo svuda sliedi borbe i sudbine njemačkog ili uobće germanskog čovjeka.

Taj motiv se javlja u velikom romanu »Wolter von Plettenberg«, čiji je sadržaj danas osobito zanimljiv, jer se radi o borbi s Rusima za slobodu Litve pod vodstvom njemačkog viteškog reda i njegovog velikog meštra. Isto takvo nastojanje vidimo u romanu »König Geiserich«, gdje nastaje divan opis onog germanskog upada u Europu, koji je tada sve političke prilike postavio naglavce, te udio Geisericha u izgradnji jednog novog reda pod vodstvom mladih naroda. Isto je u romanu »Die grosse Fahrt«, gdje se opisuje tragedija njemačkog moreplovca u danskoj službi Diderika Pinninga, koji je dvadeset godina prije Kolumba odkrio Ameriku. Stil, u kome se vrši to pričanje, oponaša način islandijskih priča. Slično je i u Blunckovim dramatskim djelima, kao n. pr. u drami o Jacobu Leisleru »Kampf um New-York« ili »Heinrich von Lützelburg« (najnovije Blunckovo djelo, koje je nedavno u Stuttgartu doživjelo veliki uspjeh). U svim tim dramama prikazuje se tragična sudbina pravih njemačkih značajeva.

Najpoznatije je Blunckovo djelo svakako velika trilogija romana »Werdendes Volk«, koja sjedinjuje izprva samostalna djela »Stelling Rotkinnsohn«, »Hein Hoyer« i »Berend Fock«. I u tim djelima nalazi se značajni zaplet tema, koje su poviestne, a u isti mah mistične. Vrhunac ovakovog shvaćanja nalazi

se u ličnosti Heina Hoyera, koja predstavlja nešto demonsko. S pitanjima naših i prošlih dana stvara pjesnik ovdje neku mističnu vezu, koju ne treba mnogo tražiti ili nastojati da se do nje dođe, jer ona jednostavno proizlazi iz njegove težke nordijske prirode, iz tame prošlih dana i iz miena poviestnog zbivanja.

S najvećim začuđenjem i udivljenjem susreće se sposobnost Blunckova da čitaoca gotovo u svakom okolišu smjesta učini domaćim. Druga njegova sposobnost tiče se onog posebnog dara da fantastičko zbivanje spoji s realističkim prikazivanjem, a to je upravo ono, što je nekoć Shakespeareu uspjelo u najvećoj mjeri, pa prema tome predstavlja neku osobitost germanskog čovjeka. Poviestno zbivanje uzdignuto do mistike susrećemo također u najnovijem djelu majstora »Die Sage vom Reich«, koje u isti mah predstavlja zbir sviju vriednosti, koje je dosada pokazao u svome pripovjedačkom radu. Koncepcija tog djela podsjeća na romane Paula Ernsta o velikim njemačkim vladarima, ali ih premašuje ne samo obzirom na tematiku i sadržaj, nego i obzirom na provedbu i upotrebu pripovjedačkog stila. Ovo najnovije djelo još uostalom nije izašlo u suvislom obliku, dosada radi se samo o nekoliko pokusnih tekstova, koji su objavljeni iz prvoga diela ili o pojedinim odlomcima, koje je pjesnik pročitao svojim slušaocima. Po tim odlomcima može se suditi da je djelo u rukopisu već podpuno dovršeno i da predstavlja najuspjeliji primjer Blunckovog pjesničkog djelovanja.

Ovo djelovanje toliko je težko razumjeti, da se čini neobhodno potrebnim potražiti odgonetku u Blunckovim vlastitim opisima.

»Čini mi se danas već čudesnim i gotovo začaranim dobom, a ipak je tome prošlo istom deset godina, kada sam započeo pisati one tri prehistorijske radnje, koje sam kasnije prozvao »Urvätersaga«. Tada sam bio vladin savjetnik, te sam po danu imao mnogo posla. Večeri i noći živio sam u jednom drugom svietu; ti satovi pripadali su borbi i težnji za prikazivanjem pradavne poviesti moga naroda. Nikada ona nije bila toliko zapuštena i malo cienjena kao u onim godinama sviestnog zabacivanja svake poviesti.

Mnoge večeri i noći bavio sam se s »Kampf der Gestirne« ili »Streit mit den Göttern« i znadem još dobro kako sam ove dvie stvari napisao u jednom predahu gotovo zajedno. Nije to bio baš lak posao. Ali tada je još mnome vladala mladost, te sam bio duboko uzbuđen borbom za prikazivanjem prapoviesti, i njene sam posljedke suprotstavljao na često nepravedni način mišljenjima mojih suvremenika.

Vidljivog razloga mome zanimanju za ovo predpoviestno doba zapravo nije bilo. Valjda su oni novi vidici i razpoloženja dolazili iz ranog pokreta mladosti, kojemu sam i ja pripadao, a možda se u meni još uviek javljao odpor protiv osjećaja izgubljenog rata i protiv one popustljivosti, s kojom se tada propoviedalo novo osvjedočenje, samo da bi narod zaboravio ono, što mu je Versailles donio. A možda su se oba čuvstva stopila u jedno, možda

je sve to bila plamena volja, da moj narod ne zaboravi svoju samobitnost, svoju poviest i predpoviest, te da mu to sve živo ostane u pameti.

Upravo nevjerojatnim čini se danas, a ako se toga sad sjetimo i neshvatljivim, da čak međunarodni krugovi nisu imali nikakovog razumievanja zato, te da je vladalo uvjerenje, kako je upravo ludo iztraživati svoju vlastitu poviest dalje od prvih kršćanskih uspomena. Tada nije bilo razumievanja zato, da se iz grobova naše zemlje još jednom uzkrisi borba između čovjeka i božanstva i sve slutnje i težnje, koje su obuzimale naše prastare predke.

Bilo je potrebno da se sve to kaže, jer za ono, što bih sada htio reći težko se nalazi prava rieč. Čini mi se naime kao da su mimo sviju tih opravdanja i opažanja ove radnje u neku ruku same sebe izazvale, te da moj udio kod toga i nije bio osobito velik. Sjećam se još točno, da poslije svršetka prvih dvaju romana nisam imao volju da započnem treći, jer sam se osjećao premorenim i izcrpljenim, pa sam se duže vremena odmarao, a ipak i u tom odmoru mučila me osnova za treći dio sve do groznice, tako da sam se doskora počeo baviti s »Gewalt über das Feuer«.

Često me pitaju da li sam pročitao mnoge i mnoge knjige iz predpoviesti. Ja se toga ne sjećam. Kao dječaci slušali smo rado stare priče o planinama i grobovima, pronalazili smo na poljima razne kamene predmete i oružje, vidjeli smo prekrasne brončane rogove, koji su nastali prije 4.000 godina u našemu kraju i odmarali smo se na pradavnim grobnim humcima te pričali o ljudima, koji izpod njih počivaju. Ali za vlastite studije o tome tada nisam imao mnogo vremena. Dani bili su prepunjeni radom i uredom, a navečer pisao sam upravo legende i priče, među njima i one tri velike »Gewalt über das Feuer«, koja priča o dobi stvaranja, »Kampf der Gestirne«, koja priča o kamenom dobu i priču iz brončanog doba »Wieland der fliegende Schmied«.

Kako bi se upodpunila slika i duhovni oblik našega pisca, potrebno je da se još jednom osvrnemo na neke njegove izjave, koje je učinio u nekojim od svojih velikih romana. Tako u romanu »Die grosse Fahrt«, u kojemu nam priča o prvom odkriću Amerike, u poviesti mladog građanskog sina iz Hildesheima; kojemu nemir leži u krvi, kaže na kraju: »Njemačka se nije više borila za strane svietove, nego je stoljećima prolievala svoju krv u ratu između knezova i njihovih vjeroizpoviedanja. Njemačka je širokogrudno pridoniela slavi stranih imena, a zaboravila je kod toga svoje vlastite sinove, kao što se to događalo tisuću godina. Ali — da li živimo samo za slavu? Djelo je ipak bilo našel«.

Ova se misao nastavlja i razvija dalje u romanu »König Geiserich«. Veliki vođa Vandala u Blunckovom prikazu tako nam je blizu, da to može biti samo zasluga Blunckovog načina pričanja i njegove snage oživljavanja poviestnih lica i predmeta. Pod konac ovog velikog djela daje pisac još jednom kratak i sažet konačan pregled poviestnog lika kralja Geisericha: »U naručju svog sina i prijatelja umro je Geiserich u svome dvorcu u Kartagi. Njegov

put bilo je nadčovječansko djelovanje, dužnost, žrtva i samoća pravoga velikana. Njemu je bilo dano da čuje Božji zov i glas svog siromašnog naroda, on je razvio slobodu i moć svog carstva, a uslied toga je izgubio sve ono, što drugima život čini svjetlijim i vriednim. Al može li se nešto bolje o jednome čovjeku pričati?«

»Wolter von Plettenberg« donosi i opet slične značajeve, a u vezi s time pjesnikove misli o vriednosti jedne osobnosti za narod i za čovječanstvo uobće. Svoj zahtjev u tome pogledu Blunck je ovako odredio: »Narodnost postaje bitnom u njenom pjesničtvu, njena djela i njeni junaci treba da podignu potomka prema vječnome svietlu, i to neka ne budu bojevi, koji su se vodili, nego put kojim je išla volja vođa. To je bitno u poviesti, a pjesničtvo širi glas o tome kroz stoljeća. Imade burnih vremena bez poviesti za nama, ona nam ne daju ništa i već su se gotovo izgubila. Poznajemo vremena kada je jedna rieč odlučivala sudbinom naroda, time da ih je ponizila ili im odredila kakovo novo mjesto ili je opet stišala njihovo uzbuđenje. Pjesničtvo je dakle tražilo svoj narod, ali pjesničtvo osim toga traži svoj odjek, a tek u suglasju obiju ovih pojava raste neka narodnost do svoje vlastite samobitnosti. Tko se bori za svoj narod mora biti srodan s njegovom dušom, inače nema prava na tu borbu!«

Zar nije naravno da pjesnik, koji ovako misli nije mogao nikada izdati svoj narod, šta više da je uviek morao ići uporedo s težnjama i novim pogledima, koje je taj narod razvio? Blunck još danas živi povučeno na svome otčinskom imanju Möllenhoff, ali susret s nacionalnim socializmom naših dana nije za njega mogao ostati bez značaja. Kad je 1933. bila ponovno uzpostavljena akademija za pjesničtvo, bio je Hans Friedrich Blunck jedan od prvih, koji joj je postao članom, a u jeseni iste godine postao je predsjednikom komore za književnost (Reichsschrifttungskammer). Kad je 1935. ova ustanova bila podpuno uređena, zamolio je pjesnik da ga se razrieši dužnosti predsjednika, pa se posvetio s osobitim marom studiju njemačkih kulturnih veza s inozemstvom. 1938. prigodom njegova petdesetog rođendana doživio je mnogostruke počasti, a jedna od njih bila je i Goetheova medalja, koju mu je podielio Führer. Ali najljepša počast, koju je pjesnik do danas doživio je onaj odjek, koga je našao u srdcima svojih suvremenika i čitavog njemačkog naroda. Hans Friedrich Blunck je danas po mišljenju svakoga Niemca upravo onaj, koji je kadar da mu cielu poviest njegova naroda prikaže na onaj način, koji će mu biti srodan i bliz njegovome mišljenju i osjećanju.

DR ERNEST BAUER

EUGENIO D'ORS ILI POEZIJA INTELIGENCIJE

Već ranije, mnogo ranije nego sam sreo Eugenia D'Ors-a čitao sam njegove blistave knjige, odkrivao tajnu Poezije Inteligencije. Vidio sam ga prvi put u Mletcima 1938. na Biennalu, a za proteklih španjolskih dana provedoh mnogo sati s njim u nezaboravnim razgovorima. To je bilo u Madridu u Ulici Santo Sacramento, gdje živi i stvara ovaj europski mislilac, jedan od velikih znatiželjnika ovoga stoljeća, a danas svakako uz Ortegu y Gasseta najznatniji predstavnik španjolske misli iberskoga duha. U Hrvatskoj je slabije poznat, dok je u Parizu i Rimu kao kod kuće, a Heidelberg i Frankfurt na Majni, u sjeni Goethea, pozna kao najmilije svoje, te ga Eberhard Vogel proglašuje Sokratom moderne Španjolske. »Savremenik«, čini mi se g. 1939. objavljuje njegov esej o važnosti zemljopisa pred povješću, a Tin Ujević i Jože Tabak dodiruju se letimično njegova imena, dok mi pišući o španjolskoj modernoj književnosti u »Hrvatskoj Reviji« negdje 1938. ne zaboravljamo iztaknuti njegovo značenje. On prilično zna o Hrvatskoj, a ističe da je katolička i zapadnjačka. Našega Meštrovića slavi kao jednog od ponajvećeg među stvaraocima.

Katalonac po rođenju (r. 1882. u Barceloni) već kao mlad student, slušač nekoliko europskih sveučilišta počima g. 1906. objavljivati svoj »Glosario«, najprije na katalonskom jeziku u glavnom barcelonskom dnevniku, pa zatim od 1920. na kastiljanskom u madridskom A. B. C. Danas je već izišlo preko dvadesetak knjiga tih jedinstvenih bilježaka, zapamćenja, refleksija i t. d., koje razpravljaju počev od svakidašnjeg događaja, »ljudskog slučaja« do najzakučastijeg pitanja ljudske spoznaje, jer je nezasitna beznadna znatiželjnost jedna od bitnih odlika D'Orsove nemirne sveshvatljive duhovnosti. To bi mogao biti dnevnik jednog čovjeka, mislioca, kad ne bi bio u prvom redu dnevnik jedne inteligencije. To je ovdje napor, da se sve spozna, sve izpita, sve razčlani i konačno sve izpiše. Od analize i amorfnosti sintezi, skladu, od pojedinstva k cjelini, univerzalnosti. Tu je ključ D'Orsove tajne, zametak izboru izabranika: Goethe. Pričaše mi ovaj mislilac dva svoja velika kobna dojma: Prvi put u Sikstinskoj kapeli susret s Michelangelom; drugi put u Frankfurtu, Eckermannovi razgovori, susret s Goetheom. Zadivila ga titanska veličina Buonarottija, zaželio je biti autor Posljednjeg Suda, kao što ga je osvojila vedrina Platona, umjetnost i stil Shakespearea i Voltairea, ali — veli volio bi biti Goethe. Uzor je ovdje, tvrdi D'Ors, toliko razkošno bogat, pun, da ćemo doći u izkušenje, kako da se odreknemo vlastite ličnosti. Tu je razjašnjenje metode ovog mislioca, koji ne htjede predavati filozofiju, a ustade protiv intuicionizma i pragmatizma Bergsona, Boutrouxa, Blondela, Viliam Jamesa, zalažući se za intelektualizam, zapravo neointelektualizam i za jednu keplerovsku preinaku filozofije, nastavljajući svietle tradicije nekih katalonskih mislilaca. D'Orsi je na suprotnoj strani Don Miguelu Unamunu. On

je protiv »afrikanizanske« Španjolske, sav za onu europejsku. Nije izključeno, da je počevši pisati svoj Glosario, D'Ors imao na umu Voltairov Dictionnaire Philosophique, u kome ima ne samo mnogo blistavog duha, nego najviše forme i stila. D'Ors pozna savršeno katalonski, kastiljski i francuzki jezik, nenadmašiv znalac izražaja, on je i stilista od rase. Svoje poglede na stil izložit će u »Novim govorima o stilu«, gdje će slaviti zatvoreni moćni jezik matematičara Josepha Bertranda, da bi se oduševio zakonima Bouassea, da stil mora biti »tvrd, suh, pun«. Treba po prilici, to je D'Orsova misao, izražavati svoja književna, poetska kazivanja stilom, kojim se služe ponajbolji učenjaci: »Dur, sec, plein... oui, et encore discontinu, comme martellement; non continu comme la valse«.

D'Ors je napisao mnogo, mnogo. Nekoliko pisaca moglo bi podieliti među sobom broj njegovih knjiga, — ali i njegovu slavu. Čini se, da se i on drži one Meštra Stendhala: »Pisati svaki dan, bio genij ili ne«. »Nulla dies sine linea!« On je u prvom redu esejist, mislilac i poviestnik umjetnosti, da bi još bio pjesnik, romanopisac, traged i t. d. U biti on je pjesnik, veliki gospar, koji umije savršenim stilom, ravnodušnim mirom pisati himnu svoje Inteligencije. Takav je u onom neobičnom romanu ideologijâ »Oceanografija dosade«, u svojim lirikama, takav u djelima »Od Poussina do Greca«, »Tri sata u Muzeju Pradu«, »Uljudba u poviesti« ili u svom najnovijem omašnom svezku »Epos de los destinos«, gdje će nam prikazati velike likove Goye, katoličkih kraljeva i španjolskog Fausta, Licenciado Torralba. Kao poviestničar umjetnosti on je živ, vazda elegantan, moderan: onome tko je posjetio Prado, D'Orsov »estetski vodič« »Tri sata u Pradu« ostat će draga nezaboravna uspomena. Njegovo najnovije djelo »La Civilización en la historia« zanimljivo je opet i kao stilistički uspjeli eksperiment. Ako se za E. A. Poa priča, da je mogao novelu pisati obrnuto s konca na početak, za D'Orsa, savršenog zakonodavca forme i stila, moglo bi se slično kazati. Pred nekoliko godina objavio je španjolski mislilac djelce značajno i zanimljivo »Poviest svieta u 500 rieči«. Sad je svaku rieč, svaki stavak pretvorio u poglavlje, obrazložio ga i tako je nastalo najnovije D'Orsovo djelo »Uljudba u poviesti«.

Treba li još nadodati, da je član Španjolske Akademije od 1927., kao i Akademije Sante Fernandez, da je počastni građanin nekoliko španjolskih gradova, da ima ulica s njegovim imenom, da je preveden na mnoge europske jezike? Suvišni podatci za onoga, koji je pročitao barem nekoliko D'Orsovih rečenica.

ANTUN NIZETEO

DVIE PJESME

PJESMA O SMRTI

I.

Znam, da umriet moram i ja, kad i lišće gasne,
trava bujna osuši se i kamen ostari,
a sve ovo ljubio sam za života svoga.
Ali ima jedno mjesto, gdje se opet stvari
sastaju sa dušom znanom, što im bliza bješe;
i zato si mi smrti, draža svakog dana,
dolazak me tvoj ne plaši, ti me vodiš natrag
u krug svega prošlog, dio svieta znana.

II.

Pradjedovi vidjeti me žele, san sam njihov,
kroz zasluge krvi svoje dolazak mi slute,
sanjajuć mir pod korienjem trava i ruža,
zagledani, carstvo tišine, vječito u te.
Zajedno jedan smo dio, sličnost u nama živi,
turoban doziv krvi, jedne uz druge spaja.
O kako da te ne štujem, vječna pratnjo ljudska,
kada me dragima vraćaš iz ovog samotnog kraja?

III.

U duši uztalasaj sve, sjećanje sad,
svega se dotakni nježno, probudi prošlost u meni,
suze na oči nek navru,
gasne sunčano ljeto, lišće se kida sa grana,
vrelih i žarkih dođe časova pad.
Okvir to je za tugu, što veže
mene uz sestru,
koja ne dočeka brata na zadnji razgovor svoj,
i žalostna, naslonivši glavu, u smrtnu postelju lieže.
Iz daljine pruža mi ruku. Brata izčekuje svog.
Smrti, čežnje poznaješ bol, prekidaš udaljenost duša,
Stišaj doziv taj sestrinski sred sjećanja mog.

IV.

Slušat ću pjesmu ptica davno odletjelih,
što su nekad zanosile mene, samotna dječaka
uz rubove tihih šuma, al su pale mrtve,
jer je vrieme htjelo, i čeka me tamo svaka.
Glas je njihov sada mirniji i dublji,
primio je zvuk tišine od šutljivih zviezda,
prepun je čežnje bolne stvoren jadikovkom,
koja stalno oplakuje ostavljena gniezda.

V.

I svega se ostalog sjećam: inja vrh jela,
koje me napunja željom, da postanem zima,
umjetnik ledenih ruža. Sjećam se i lišća
kao i paprati zlatne na šumskim rubovima.
Sjećam se i žira zrelog, kako sa krošanja pljušti.
O svega se sjećam i svemu se vratiti želim,
i kako, da se, smrti, tebi ne veselim.

VI.

Davno je voda odšumjela i svoj našla mir,
čije sam padanje slušao nekad pod gorom,
diveć se šumu vrela, prativši kapljica pad,
nevidnog tražeći Boga pod lišćem i korom.
Buk je vode zaniemio. Raztužih se ja,
sitne se izgubiše kapljice na dnu rieka.
Ti me dovodiš, o smrti, natrag u stari kraj,
gdje šum se ovaj čuje, i čut će se do vieka.

MAHOVINA

U njenoj boji, što na želje sjeća, davnih voda
zastao je znak,
u sjeni hladnoj, suncu nepoznata, ostala je;
ne vidi je svak.
O nije li to bilje, koje raste iz tišine
svieta nevidnog,
i buji pokraj rieke kao opomena,
da se usred malog velik skriva Bog.

VINKO KOS

UMJETNICI I BOHEMI

Bohem je biće suprotno, antipodno filistru, sitnom tjesnogrudnom građaninu. Malograđaninu, palančaninu je sve njegov dom, njegova kuća, njegova žena, njegov stan i njegov ključ od tog stana. Bohem nema ništa svoga. On je kozmopolit, internacionalist, neosjetljiv i ravnodušan za sve, što je lokalno, domaće i kućno. On je svjetski putnik, globetrotter, Ahasver, što obilazi sva mora i sve kontinente, ako ne u zbilji, onda barem u mašti, u svojim snovima. A snovi bohema su u pravilu življi od realnih doživljaja prosječnoga građanina-putnika, jer taj i kraj zdravih očiju i ušiju mnogo toga ne vidi i ne čuje, dok žive predodžbe, iluzije i halucinacije umjetnika imadu boju, zvuk, tvrdoću, miris i okus. Nikad viđeno, a živo predočeno južno more australsko imade u duhovnim očima umjetnika tako intenzivnu akvamarinsku boju, s nježnim, pahuljastim oblačićem na horizontu. Nikad viđena Nigerija ostavlja ipak u njihovim ušima tako jasnu halucinaciju crnačkih bubnjeva, ili podpuno nepoznata Kina i Indija poznat ritam gonga (čung i tam-tam udaraljki). Obično ljetno lješkaranje u travi ili u srpanjskom sienu može im izazvati iluziju blizke bengalske trske, kroz koju se provlači prugasti tigar. Kadgod hoćemo možemo staviti na uho divnu i ogromnu školjku polinezijskoga arhipelaga i čuti ćemo ritam njihova bujna života, južnjačkih čežnja i onog monotonog i jednoličnog plesa. Tako jasno vidimo pokrete nagih djevojaka izpod datuljinih krošanja.

*

Imade li devet muza samo zato, da bi bila bieda i mizerija veća i šira. Nije li bohemstvo i umjetnost, uz prosjačtvo, najšire polje nestašluka, oskudice i gladovanja? August Strindberg, Gorki, Hamsun, Jack London i toliki drugi divno su ih razapeli, tako da danas vijori siromaštvo kao zastava na vjetru i obavija čitav sviet. Uza sve to za umjetnika, za stvaraoca ne postoji siromaštvo. Što više, Shakespeare je proglasio siromaštvo vođom svake nove težnje, a Rilke ga nazva velikim sjajem iznutra. Zato i jesu bohemi iznimke, unikumi od ljudi, jedini i iznimni, bića svoje vrste. Skitnice i vagabundi, što spavaju na praznim noćnim klupama po parkovima, u praznim i napuštenim vagonima na željezničkim stanicama, izpod tribinâ nogometnih igralištâ, na podnožjima ukočenih spomenikâ, u sjenicima i u ljetnim i jesenjim plastovima siena. U zore onda mirišu na vlati trave i na metvicu. Ili bezposliče, venu i kunje u pariskom Montmartreu, Montparnassu, puše lule, prave izpade, izgaraju živote, upropaštavaju talente i ne izpunjavaju nade i obećanja. Stari Frans Hals divno je oživotvorio bohemiju u nekim svojim slikama, a Degas u mnogobrojnim kazališnim i bohemskim motivima.

Da, vizionari, vidoviti su to ljudi! Budućnost naša, koja će se dogoditi tek za desetke godina, za njih je najobičnija sadašnjost. Gledanje njihovo je naj-

običnija vizija. Jobovi su oni najmoderniji i najsvirepiji, što dobrovoljno trpe svoj i tuđi život. Oni svojim srdcem obuhvaćaju čitav sviet. Misle, čuvstvuju i trpe za čitav sviet. Oni su srdce svieta.

Rieči umjetnika često su za našu sadašnjost klinovo pismo, hieroglifi, koje će razumjeti tek daleki, budući naraštaji, kad ih odgonetaju i protumače.

Kritika im dieli pohvale, komplimente, piše o njima panegirike i pjeva slavopojke, no oni sve to smatraju podvalom. Oni zato više vole kontemplaciju, noćne parkove, alkohol, ptice i intimne, diskretne razgovore s nikad viđenim djevojkama. Neki su od preduga življenja u našoj monotonoj svakidašnjici postali blazirani, otupjeli i zasićeni od tog uviek istog zraka, u kom mogu živjeti tek filistri. Drugi oduševljavaju, u dokolici, sviet blefom i jeftinim vicevima i bravurama. Treći su postali vodiči, cicerone, ljudima sa zdravim vidom i sluhom u ovom poznatom, ali i tako zamršenom labirintu našega svakidašnjeg zbivanja. Četvrti su gladni vječno ko cisterciti ili žedni kao Tantal. Peti kao Cyrano de Bergerac prave pustolovine, zabavljaju ljude, izvode šale iz ljudi i iz svoga vremena, a na koncu kraja uvide, da su i sámi bili najviše izsmijani i izrugivani. Osjete najednom na svom licu klaunsku masku i zastide se sámi pred sobom. Šesti su u trajnom stanju baudelaireizma, kao svakidašnjem svom trajanju.

Pegaz bohema nije vrlo često vilen-konjic, već Rosinanti, Don Quijoteovo jadno kljuse. Anegdote i doživljaje iz života umjetnikâ i bohemâ građani često naduvaju, kao što to rade duvači stakla u talionicama. Svi su bohemi egocentrični i egzotični. Njihov život je vrlo tužna pjesma, elegija, a fizički život samo bliedi eho, slaba jeka onog njihovog unutarnjeg života. Svaki umjetnik ima u svom biću nešto od Hamleta, Ahasvera ili ukletoga Holandeza. Tek Ahasveri lutaju do svoga svršetka kopnom, ukleti Holandezi morem, a Hamleti nose u sebi vječno svoj nemir, svoje skorpionsko i šakalsko griženje i mučenje.

*

Život umjetnika je često paklenski, infernalan, zaturen, biedan, više u piću nego u jelu, više u neradu nego u radu, više u ljubavi nego u erotici. Po danu u mamurluku, po noći su mjesečari, lunari. Često im je život sličan zimskom snu ribâ i gušterâ. Umjetnik je zapravo mag među običnim ljudima. Čovjek izniman, medium, kao posrednik s duhovima kod spiritista. Među osrednjim ljudima, on provodi vječno mučeničtvo, martirij. Umjetnici su unikumi, jedini svoje vrste, iako su za čitav sviet skitnice, vagabundi, bezposličari. Vizionari, vidoviti ljudi su ti umjetnici. Da je u mogućnosti, umjetnik bi kao legendarni junak iz englezkih narodnih balada, Robin Hood, otimao bogatima i davao siromašnima.

Ne može biti servilan, robski puzav, dodvorljiv, iako neki, iznimni, i to jesu. Zato se čuvajte takvih književnika i farizeja! — »I govorio im u nauci svojoj: Čuvajte se književnika, koji idu u dugačkim haljinama i žele da ih

pozdravljaju na trgovima, i da sjede na prvim mjestima u zbornicama, i u začeljima na gostbama, koji jedu kuće udovičke i pretvarajući se dugo mole. Ti će biti oštrije osuđeni.« (Marko, gl. XII.). No, to nisu književnici, to nisu bohemi, a, na našu sreću, naročito nisu umjetnici.

Bohem i umjetnik ne brine se za položaj, mjesto, službu: njegova sinekura je uviek preslabo plaćen rad, težka rabota, »pečalba«. Prije će mu skalpirati kožu s glave, on sâm oboliti od skorbuta i slabokrvnosti, a za vlastitu utjehu pasti u solipsizam, da se tješi, kako postoji samo on, a sve drugo je tek njegov doživljaj. Odbačen, prezren i nepriznat on će živjeti radije u svom spleenu, postat će čudak i na sve veće grubosti svieta reagirat će sve većom subtilnošću, nježnošću i senzibilnošću. Zavući će se u svoju sobu, visoko gore u podkrovlju, uvjeren, da su pjesnici srdce svieta. Tu će pisati, krvariti i preživjeti »svjetsku bol« svih mučenika od Byrona do danas. Ovozemaljski život za umjetnike vrlo je često samo čistilište, prelazna stanica. Zemlja je tek čistilište sumnja. Umriet će smrću sasvim neobičnom, naročitom. Ili će izhlapiti kao parfem, ili će ga vjetrovi jesenji kao lišće raznieti ili će, berući ruže kao Rilke, umrieti otrovan od ružina trna.

*

I ljubav im je takva: egzotična, fetišistička, diskretna, ekstatična. Ljubavi su im često misteriozne, tajnovite i zagonetne. Djevojke im sve moraju biti kao mimoze osjetljive, s posebnim, presenzibilnim načinom reagiranja. One ih obično sliede kao biblijska griešnica Magdalena, što je kao pokornica sliedila Isusa, razasula kose svoje po njegovim rukama i suzama prala njegove noge. Zavolivši jednom pišu panegirike, hvalospjeve, njihovoj kosi, očima i rukama. Ljubomorni su mnogo, jer hoće svu ljubav samo za sebe. U tom svakako nisu širokogrudni, već vrlo ljubomorni, možda više na svoju ljubav, nego na onu koju ljube.

Način proživljavanja i reagiranja u ljubavi svakako je kod umjetnika ponešto drugačiji i osebujniji, nego je to kod ostalih ljudi. Od ljubavi oni obično učine iluziju, kulu u zraku, zatvorenu sa sedamdeset i sedam pečata. Oni su tu minuciozni, osjetljivi, a pomalo i tajnoviti i zagonetni. Zato ih malo koja žena može shvatiti i razumjeti, a naročito odgovarati im i zadovoljavati ih. Svakako da nije problem i spor u tjelesnom, već u duševnoj sferi: u upodpunjavanju i harmoniziranju, u stapanju i spajanju. Ljubav je za njih akord, kao što im je harmonija i sav život i umjetnost. Ljubljena žena mora s njim istovremeno titrati i rezonirati kao jedno glasbalo, na kojem umjetnik svira istovremeno na dvie žice, a svirajući dobiva nov, jedinstven ton, akord. Ljubav je umjetniku, kao i umjetnost, kreacija svoje vrste, stvaranje nečega novog, božanskog. Žena mu postaje u tom slučaju kumir, idol, fetiš, božanstvo. Bilo kako on provodi svoj život: u siromaštvu ili u biedi, u alkoholizmu i u mamurluku, u pretjeranom radu ili u bezposlici, ljubav ostaje za njega svietao,

hovi plodovi moraju imati sve umjetničke vrstnoće kao i djela intelektualaca. Uz taj uvjet možemo te pisce ubrojiti u red umjetnika, a njihova djela položiti u riznicu umjetnina. Dakako, djela stvorena od ljudi iz raznih družtvenih razreda nose na sebi osebine pisca i družtvenog sloja, komu umjetnik pripada; mogu imati manju ili veću umjetničku vriednost, ali u svakom slučaju djelo mora imati umjetničke kvalitete, koje su zajedničke svim umjetninama.

Ivan Triplat kao književnik bio je malo poznat, jer njegovih radova niesmo čitali u povremenim časopisima. Odjednom se predstavio s romanom »Krug« *. To je iznenađenje za javnost, tim više što se radi o romanu višega obsega. Međutim Triplat je upao u pogrješke, kojima obično podliežu pisci njegova staleža i kulture: nemaju mjere, ne dostaje im osjećaj za razpored i ne znaju za pravo značenje dobre konstrukcije u djelu. To je osnovna pogrješka u Triplatovom romanu. Nedostatak takve naravi, da uvelike umanjuje vriednost njegovu djelu. Triplat nije znao razporediti građu, probrati bitno i razlučiti sporedno od glavnoga. Roman je životopisne prirode, a kako je pisac veoma bogat doživljajima, našao se u neprilici, kad je svojim doživljajima htio dati umjetnički oblik. Tako u Triplatovu romanu nalazimo pričanje o svemu i svačemu.

Pogrješke konstrukcije lako je opaziti iz sadržajnog niza događaja. Tu se pripovieda o životnim neprilikama Zvonka Pileka, propalog đaka, koji se u životu sukobljuje sa svim nedaćama, a po karakteru je nemoćan, oblomovski lien i namjerno traži potežkoće u životu. Život mu to u dovoljnoj mjeri i pruža i tako se u romanu redaju Pilekovi grubi i surovi sukobi s bližom okolicom i pojavama oko njega. Kako je Zvonko ostao bez majke, a otac kao podvornik nije dospio izgraditi njegov karakter, on se prepustio slučaju. Ponajprije došla su razočaranja u ljubavnim poznanstvima. Pilek se zaljubljuje brzo, i to u veoma romantične žene: najprije u ženu, koja je perverzno mamila svakoga mužkarca, zatim u artisticu Lalu, koja ode za sinom bogataša Gavanskoga. Kasnije Pilek dolazi u vezu s prvom ljubavi — Ljubicom, koja se udala za staroga Gavanskoga, zatim se zagledao u drugu žensku, koja mu nije odgovorila i tako redom, dok nije našao sušičavu frizerku Milu, djevojku prostodušnu, sa stvarnim pogledima u život, koja ga je napokon spasila od propasti i povela putem pravoga života. Triplat je upleo na mnogo mjesta u romanu svoje poglede na književnost i pisce, kazalište i umjetnost. Tako se upoznao s nepriznatim piscem Štefom Sabljakom, zvanim Cvilidreta, kojemu nitko ne će tiskati naramke rukopisa. Pilek je također pisac njegova kova, kojega otac želi privesti u normalan život, ali mladi Pilek voli živjeti u iluzijama, premda je uvjeren, da njegovo pisanje mnogo ne vriedi. Pilek se obrati na nekoga urednika lista i kritičara, da mu ovaj kaže nešto o njegovu talentu. Urednik ga hvali, ali mu ne može izdati djelo, nego savjetuje, da dalje piše, da piše neprestano, makar osiromašio, jer je sudbina svih umjetnika, da u traganju za ljepotom izgube smisao za stvarnost. Kad je Pilek drugom zgodom dao istom kritičaru roman »Krug«, ovaj mu je otvoreno rekao, da prestane s pisanjem, jer piše sve slabije, a k tomu ima nezdrave pojmove o životu, pa bi mogao loše svršiti. Što nije postigao kritičar, to je pošlo za rukom frizerki Mili, koja ga je konačno odvratila od pisanja i književničke umišljenosti.

Uz ove glavne događaje nanizano je mnogo upadica o odnosu Pilekovih s obitelji skorojevića Gavanskog, koji je, mienjajući političko uvjerenje i otupljujući savjest sumnjivim trgovačkim poslovima, preko noći postao bogat. Kakav je stari Gavanski, takav je i njegov sin, negdašnji školski drug Zvonka Pileka. Da zaplet bude romantičniji, Zvonko dolazi kao namještenik Gavanskom i tamo nalazi svoju staru ljubav — kao milostivu generalnog ravnatelja Gavanskoga. U nekoliko mahova govori se u romanu o demonstracijama studenata protiv tuđinske vlade u Hrvatskoj, da se odmah nastavi pripoviedanje o bančenju do iznemoglosti u nekom noćnom svratištu. Slika ne bi bila podpuna, kad ne bi bilo razpravljanja o družtvovnim pitanjima. Zvonka Pileka ništa od toga nije moglo zadovoljiti, nije našao smirenja, dok nije pokušao riešiti se života samoubijstvom, koje ne uzpieva samo zbog toga, što pisac ima još o njemu pripoviedati. Pileku je suđeno da živi i vidi Pariz. Umjesto da sjedne u vlaku, koji ide u Pariz, on se našao u Novoj Gradiški. Izskače iz vlaka i ode u Pariz. Tamo ga dočeka zlo. Zagreb mu je opet najmiliji, grad komu on pjeva hvalospjeve, grad na koncu u kom je ipak našao sreću, oženivši se s frizerkom Milom.

Sve je ovo nanizano uz množtvo sitnijih epizoda. Građa i nije tako bogata, kad bi se spretno razporedila i umjetnički zgusnula. To piscu nije uspjelo, nego je iste ili slične događaje na više mjesta ponavljao, zbog čega je roman mnogo izgubio. Pogotovu je to primjetljivo, kad pisac niže događaje bez ikakove suvislosti i uzročne veze. Zapravo ovo i nije roman, nego niz slika iz mukotrpnog života malovriednog književnika-probisvieta, Zvonka Pileka. Karakter pak glavnoga junaka u romanu nije cjelovit i izrazit, nego je neodređen i izlomljen.

Kako je karakter Zvonka Pileka labav, tako su i njegova shvatanja života neodređena i kolebljiva. Ne zna se, kad on ozbiljno misli, niti kad život podcjenjuje. Nekada se čini, da je on socialni reformator, a drugi put je slabić, kojim upravljaju događaji. Njegova naklapanja o umjetnosti i o svom vlastitom radu podpuno su mutna. Može se opravdano tvrditi, da je problem njegove osobe ostao neizrađen. Pisac djela »Krug« uzeo je za građu svoga romana sviet i ljude, koji se nalaze samo u gradu. To su nedoučeni đaci, protuhe, nekada sviet podzemlja i zabitnih

* Ivan Triplat: »Krug«. Roman iz suvremenog Zagreba. Suvremena knjižnica Matice Hrvatske, 1943.

krčama, slike iz šatrovačkog života, ali stvar i izskoči neozbiljna, kad se sve to dovede u vezu s nekim ozbiljnijim problemima, koji su nabačeni u romanu. Takav sviet postoji, ali je nedvojbeno, da piscu nije uspjelo stvoriti iz ove građe dobro djelo. Trebalo je malo više misliti, da djelo izpadne organska cjelina. Ovako je nagomilana građa o svemu i svačemu bez unutrašnje veze i psihološke motivacije. Neke piščeve vizije dobre su, ali niesu u djelu pročišćene, jer niesu čiste ni u autorovoj fantaziji. Pitanje je napokon, da li pisac uobće ima određeno gledanje na postavljena pitanja. Prema građi svoga romana Triplat je odabrao i jezik. Ne može se reći, da piscu nedostaje rieč. Što više, on znade litanijski nizati izraze, gdjekada točno primjeriti sadržinu prema izrazu, ali uglavnom ne određuje pravi doseg svojih rieči. Jezik je preobičan i asfaltski. Ubacivanje izraza, kojima bi pojačao dojam o gradskim shvatanjima nekih pitanja, izgleda na oči umjestan, ali je u stvari banalan. Umjetničko djelo ne može obstojati samo na takvim »kolo ritnim« izrazima.

Na kraju treba spomenuti neke stvari zbog ravnanja samoga pisca. Triplat ima mnogo građe za opisivanje. Treba vremena, da se sve to pretvori u umjetnički doživljaj, a još više muke za izraz takvih doživljaja, odnosno za stvaranje dobrih djela. Da je pisac neke stvari obradio u manjim novelama, ove bi imale zaobljeniji oblik. Osim toga pisac je u svom romanu iznio sve, što ga je u životu silovito udarilo, pa se bojimo, da više ne imadne što reći. Morao je nešto ostaviti u pričuvi za buduće stvaranje, jer bi se moglo desiti, da ovo bude njegov posljednji književni rad. Umjetnička građa stječe se težkom mukom, pa je ne treba bez kriticizma i neštedimice razsipati.

A. R. Buerov

ZBORNIK HRVATSKIH SVEUČILIŠTARACA

Pohvalna je nakana današnjih sveučilištaraca, da nastoje većim djelom, trajnijim od povremenog novinskog i časopisnog stvaranja, izraziti svoj zajednički stav i odgovor na sva aktuelna politička i umjetnička pitanja, koja se nameću intelektualnoj omladini u sklopu čitavog narodnog zbivanja, kao i težnja da se dade vredniji prilog duhovnom stvaralačtvu svoga naroda.

I pojava Zbornika* današnje akademičke omladine nije osamljena u našem javnom životu. Takove edicije izdavala je gotovo svaka generacija studenata od osnutka hrvatskog sveučilišta. I prvi takav zbornik pojavio se već god. 1874., a nosi naslov *»Velebit«* s podnaslovom »Zbornik hrvatske omladine«. Izdalo ga istoimeno družtvo u Beču, a tiskan je u Zagrebu. Od poznatijih pisaca bili su suradnici toga zbornika: Badalić, Grlović, Jorgovanić, Palmović, Mirko Turić, Milčetić i drugi, a ukupno je dalo priloge 15 pisaca. Drugi takav Zbornik nosi naziv *»Hrvatski Dom«*, a izdalo ga istoimeno družtvo god. 1876. Posvećen je »Uspomeni krunisanja Dimitra Zvonimira, kralja svi Hrvata 9. listopada 1876.«, povodom 800-godišnjice toga čina. Podnaslov mu je kao i kod »Velebita«, te se još dugo vremena u studentskom životu kod svih zbornika nastavlja u načinu uređivanja tradicija »Velebita«. Među suradnicima bili su već spomenuti Badalić, Jorgovanić, Mirko Turić i Milčetić, te Arnold, Maretić, Hranilović, Vončina, Špinčić, Brleković i drugi. »Hrvatski Dom« izlazio je po ustaljenom načinu uređivanja, točno tri godine. Četvrti i posljednji put izašao je »Hrvatski Dom« god. 1880. No tada više nije bio obći studentski zbornik, jer su u njemu surađivali samo pristaše narodne stranke, pošto su se razkrstili s pristašama stranke prava.

Radi toga izdala je »Hrvatska mladost stranke prava« zbornik *»Hrvatska«* — knjiga za godinu 1880.« Novost toga zbornika jeste, da mu radnje nisu podpisivane, nego su pisci posebno zajednički nabrojeni po abecednom redu. Od ukupno 18 suradnika, tu su od poznatih, kasnijih javnih radnika među ostalim i Hranilović, Harambašić, Ante Kovačić, Laginja i Šrepel. Drugi puta izašao je zbornik »Hrvatska« još za god. 1881.

Daljnji zbornik studenata nosi naziv »Zvonimir«, a izdalo ga je istoimeno družtvo u Beču, a tiskan je u Zagrebu 1886. Podnaslov mu je »almanak hrvatske omladine«. Drugi i posljednji put izašao je »Zvonimir« još god. 1889, kada je i tiskan u Beču.

Poslije »Zvonimira« nije izašao zbornik sveučilištaraca sve do godine 1897., kada je izašao almanah »Narodna misao«. Bavi se naročito hrvatsko-srbskim sporom, a izdali su ga »za ujedinjenu hrvatsku i srpsku akademsku omladinu« Jovan Banjanin, Milan Kostić, Ivan Lorković, Dušan Mangjer, Lav Mazzura i Svetozar Pribičević. Osim Kostića i Mazzure, koji niesu napisali ništa, izdavači su bili ujedno i glavni pisci. Zbornik je bio posvećen »narodu svome hrvatskog i srpskog imena«, te nema nikakve tradicionalne veze s ranijim zbornicima. I poslije toga zbornika niesu sveučilištarci dugo vremena izdavali slične publikacije. Prvi bi značajniji obći hrvatski studentski zbornik poslije »Narodne misli« bio zapravo »Almanah hrvatskih sveučilištaraca«, što su ga 1938. god. izdali hrvatski nacionalistički opredieljeni studenti, a koji je dostojan odgovor na politički stav svoga predšasnika. Sveučilištarci su ovdje iznieli svoj stav i politički program formiran u težkim vremenima od neprikrivene šestosiečanjske diktature do svoga vremena. Sveučilištni đaci iznieli su svoje misli i načela, po kojima se rukovode u svom djelovanju. Nastavak »Almanahu hrvatskih sveučilištaraca« jeste minule godine izašli »Zbornik hrvatskih sveučilištaraca«.

U »Zborniku« koji obasiže preko 260 stranica velike osmine, surađuju 22 pisca i 5 slikara. »Zbornik« je uredio urednički odbor, kojemu su

* Zbornik hrvatskih sveučilištaraca. Izdao Hrvatski sveučilištni pododbor Matice Hrvatske u Zagrebu. Za ustaški sveučilištni stožer uredio urednički odbor Zbornika hrvatskih sveučilištaraca. Naklada Matice Hrvatske, Zagreb 1942.

članovi Marko Čović, Tias Mortidija, Vatroslav Murvar i Zvonimir Katalenić. Umjetničke priloge uredio je Miroslav Baldasar. Od članova uredničkoga odbora Marko Čović i Tias Mortidija već su završili studij, a bili su i članovi uredništva »Almanaha hrvatskih sveučilištaraca«. Svakako bi bilo poželjnije, da su sveučilištarci sami sastavili i uredili ovaj »Zbornik«, te da to bude u cielosti podpuni odraz njihove sredine i njihovog naraštaja, bez sudjelovanja svršenih daka. Pohvalno je ipak, da spomenuta dvojica nisu i prilozima sudjelovali kod ovoga »Zbornika«, pogotovo i zbog toga, jer su njihova imena tako uzko povezana uz uredivanje i suradnju »Almanaha hrvatskih sveučilištaraca«.

Idejno su izdavači i suradnici »Zbornika« jednako opredieljeni kao i pokretači »Almanaha hrvatskih sveučilištaraca«. To su omladinci, koji su zadojeni suvremenim nacionalizmom, koji je dalek od nazdravičarstva, a u koji oni unose socialnu notu, priklanjajući se uz najjaču organizacijsku afirmaciju hrvatskog nacionalizma, uz ustaški pokret. No kako naraštaj oko »Zbornika« pripada pokoljenju, koje je doživjelo i djeluje u vremenu uzpostave hrvatske države, trebalo je možda donieti više konkretnih razprava iz političkog, socialnog, ekonomskog i drugog područja. Pokretači »Almanaha hrvatskih sveučilištaraca« naglasili su, da doprinose prilog općim narodnim nastojanjima, te da zbog toga obrađuju teme cjelovitog narodnog političkog obilježja, ne želeći zaći na periferiju dnevne politike, već iznieti u prvom redu samo načela. Gledajući »Zbornik hrvatskih sveučilištaraca« u kontinuitetu, trebalo je baš zbog toga donieti razprave sa tim stvarnim sadržajem. No to ne znači, da se osporava doista zbornička vriednost pojedinih razprava, jer je ova skupina oko Zbornika izniela svoj produbljeni i do u sitnice izgrađeni nacionalizam.

Postoji u Zborniku unatoč toga potrebna raznolikost, a u cjelini pokazuje svestranost i zanimanje najmlađe hrvatske intelektualne omladine za obća kulturna i druga pitanja. Izražena je jasno zavisnost i povezanost s narodnim kolektivitetom, dajući zapaženi i vriedni prilog u duševnom stvaranju te zajednice, a samo potanje poznavanje i proučavanje sviju narodnih problema nametnut će se u kasnijem životu u praktičnom i stručnom radu.

Potrebno je sada, da se osvrnemo na pojedine radove ovoga Zbornika. Uredništvo je bez ikakvog uvodnika i patetičnih fraza prepustilo da Zbornik govori sam za sebe i o sebi, što baš u ovo vrieme obnove narodne države djeluje mnogo ozbiljnije. Čitav je Zbornik kao cjelina posvetio naročitu pažnju islamskom dielu našega naroda. O tome svjedoči i uvodna razprava »Dva iztoka u Hrvatskoj«, koju je napisao Smail Balić. U svom eseju prikazuje Balić uz islamski Iztok kod Hrvata i Bizantinski Iztok, koji je bio osobito štetan po hrvatski narod. Pisac se zalaže za spoj zapadne i islamsko-iztočne uljudbe, koji su Hrvati stvorili, pa da se nastave tradicionalne sveze u tome pravcu.

Na drugom mjestu piše Zdravko Brajković književno estetski esej »Brodolomci plove u mrtvi zaton«. Brajković naglašuje, da postoji pejzaž hrvatske zemlje i »kolorit hrvatskog čovjeka«, pa da je potrebno da nastane i zasebni hrvatski književni izraz. Zalažući se za sredenje našeg odnosa u umjetničkom stvaranju, pisac je u cielom eseju iznio mnogo originalnih zamisli, ali ga je zavela težnja za vlastitim i originalnim izrazom, pretjerujući u mnogočemu, a što sve zajedno, bez obzira na mladost, djeluje prilično namješteno.

Vatroslav Murvar napisao je razpravu »Banja Luka — glavni grad Nezavisne Države Hrvatske«, gdje je iznio opravdanost za dalekosežnu odredbu Poglavnika, kojom se prenosi sjedište hrvatskog glavnog grada iz Zagreba u Banja Luku. Pisac je među ostalim iznio i hipotezu pomicanja klimatskog optimuma, koje se područje pomiče u ogromnim vremenskim razmacima od ekvatora prema sjevernom polu. Unatoč toga mnogo povoljniji klimatski optimum i druge uvjete imade Banja Luka od Zagreba, kako je to pisac prikazao u svojoj razpravi, a što sve govori za opravdanje gore spomenute odredbe. Uz tu razpravu objelodanjene su i dvie uspjele reprodukcije snimaka Banja Luke.

Od Muhameda Hadžijahića objelodanjene su u Zborniku dvie razprave. Prva nosi naslov »Državotvornost islamskih Hrvata«, gdje uvjerljivo dokazuje, da su upravo Hrvati muslimani naš najdržavotvorniji živalj, a što ima svoje uzroke u zasadama islama, koji je državu uzdigao skoro na stupanj vjerske ustanove, kako to dokazuje pisac u svom članku na nepunih sedam stranica. Druga razprava Hadžijahića je sociološki esej »Sociologija islama«. Ovdje je pisac na samih pet stranica iznio izvode, da unatoč toga, što je Islam općeljudski, ipak postoji arapski, perzijski, indijski, turski, pa i hrvatski Islam, a taj imade za nas značajno i duboko značenje. Muhamed Hadžijahić je inače jedini od pisaca, koji je surađivao i u »Almanahu hrvatskih sveučilištaraca«.

Daljnji pisac razprava u Zborniku jeste Zvonimir Katalenić, koji je napisao esej o dječjoj književnosti pod naslovom »U stoljeću djeteta«. To je opširna i stručno pisana radnja, gdje je mladi pisac pokazao veliku erudiciju, estetski smisao, kao i mnogo psihološkog i pedagoškog razumievanja i poznavanja djeteta.

Franjo Trbuha iznio je duboki i izgrađeni stav čitave ove omladine u eseju »Razmišljanja o nacionalizmu«. To je proživljeni osjećaj povezanosti s rođenom grudom, kako je to iznieto u definiciji njihovog nacionalizma, da je on »izraz našeg osjećanja ukorienjenosti sa zemljom« (str. 51.), a u što oni podpuno opravdano vjeruju i usmjeruju puni zanosa svoj životni stav i djelovanje.

Najobsežnija radnja u Zborniku jeste od Dominka Svietina »Traženje Hrvatske kroz ilirsku priču«. Ta razprava obasiže blizu stotinu stranica, a Matica Hrvatska objelodanila ju je i u zasebnoj knjizi. To je solidno i stručno pisano

djelo iz područja književno-političke poviesti, u kojem su iznieta najnovija iztraživanja i donieto sasma novo gledanje na naš narodni preporod, koji treba lučiti od ilirskog pokreta. Pisac je svladao gotovo svu literaturu, koja postoji o tom predmetu podkriepivši svoja razlaganja s obsežnim izvodima. Cvietin je nastojao, a to mu je i podpuno uspjelo, da u narodnom preporodu i u ilirstvu prikaže napore onoga naraštaja, koji je težio da što jasnije izrazi hrvatsku narodnu dušu i hrvatsku duhovnu samobitnost. Pisac započinje svoje izvode još od Jurja Ratkaja, koga nazivlje prvim ideologom ilirske priče, a koji je imao utjecaja čak i na Pavla Rittera-Vitezovića. Cvietin je donio poviestne dokaze, da je ilirstvo bilo sve do pred početak narodnog preporoda pojmovni okvir za hrvatsku narodnu stvarnost. Pisac je dokazao da je Gajev ilirski pokret uklopljen u dinamiku narodne sviesti kroz ilirsku priču, te da on nije identičan s narodnim hrvatskim preporodom. Kao katarzu ilirske priče prikazao je pisac Antu Starčevića i njegov rad. Pisac je na kraju svoje razprave donio mnogobrojne izvore i citate nazvavši ih iverjem i pabircima uz ilirsku priču, a koji imaju posebnu dokumentarnu vriednost. Na kraju navedena je obsežna bibliografija.

Poslije studije Cvietina objelodanjena je razprava »Organizacija družtva u korporativnom sustavu«, koju je napisao Josip Maček. Poslije uvodnog razlaganja o traženju čovječanstva za novim sustavom, pisac kaže, da je nađena sredina između glavničarskog i socialističkog uređenja u korporativnom sustavu. Pisac je iznio sam korporativizam razčlanivši ga u pojedinostima, te iznoseći razliku između korporacija i sindikata.

U Zborniku doniete su dvie studije o zaslužnim prvoborcima Moderne, o književniku Matošu i o Nehaju. Topli esej »Matoš kao lirik« napisao je Branimir Kukolja, a Branimir Kadić esej »Milutin Cihlar-Nehajev«. Oba ta eseja su vriedan prilog za književne studije spomenutih zaslužnih hrvatskih pisaca. Kukolja je potanko analizirao lirski opus Matoša, a Branimir Kadić prikazao je Nehajeva kao ličnost i stvaraoca. Još je čisto književna razprava u Zborniku i od Andrije Ilića »Principi prevođenja«, gdje se pisac slaže s Croceom da prevođenje mora biti također umjetnost, iztičući osobito potrebu kritike o prievodima.

Milivoj Karamarko donio je analizu revolucije u eseju »U prociepu mienja i zaleta«. To je vriedna i zanimljiva razprava o čemu se kod nas malo pisalo, a pisac je iznio uz poznavanje predmeta te služenja sa stranom literaturom i mnogo svojih misaonih zapažaja.

Stanislav Polonijo napisao je poviestni razvoj rakovičkoga kulta u oduljoj razpravi »Ustaštvo — apoteoza Rakovice«. Pisac je pobliže osvietlio i neke manje poznate momente iz najnovijih vremena hrvatske poviesti, dajući zaokruženu cjelinu kulta Eugena Kvaternika kod Hrvata i značenje Rakovičke bune, koju naziva prvom ustaškom revolucijom.

Posljednja razprava u Zborniku jeste od Jure Prpića, koji je napisao informativni članak »Promičba i politika«. O značenju i važnosti promičbe kod nas se malo pisalo. Pisac je pobliže osvietlio ulogu i djelovanje promičbe u današnjem svjetskom sukobu, a osvrnuo se i na naše promičbeno djelovanje za vrieme diktature u inozemstvu.

To bi bio kratak osvrt na sve razprave Zbornika. Od liepe književnosti donosi Zbornik više pjesama, dok novelom nije zastupan nitko. Pjesme su sadržajno raznolike, imade ih ljubavnih, ruralističkih i drugih, a i nekoliko uspjelih rodoljubnih stihova. Kod nekih od njih se osjeća utjecaj pročitanih djela priznatih pjesnika (Tadijanovića i dr.), ali unatoč toga odavaju darovitost, a svi su već poznati javnosti po objavljivanju svojih vlastitih djela ili po radovima u časopisima. Navest ću ih po redosliedu kako su zastupani u Zborniku. Na prvom mjestu je Mirko Slade-Šilović sa pjesmom »U svojoj knjižnici«, posvećenoj sjeni Otca Domovine. Ismet Žunić zastupan je pjesmom »Tako mi dina«, a Jakob Horvat: »Sjećanje«. Od Andrije Ilića donieta je regionalna pjesma u dialektu »Mâ«. Vinko Kos objelodanjuje pjesmu »Širina utjehe«, a Jakov Ivaštinović zastupan je s dvie pjesme: »Gladan sam, dok otac kolje hranjenike« i »Na Badnjak sam daleko od kuće«. Posljednja pjesma je od Janka Zanetića pod naslovom »Tamnički nokturno«.

Na kraju zbornika dodane su reprodukcije crteža i kamenotiska petorice slikara. Te umjetničke priloge dali su: Albert Kinert (dva crteža), Miranda Morić (dva kamenotiska), Blaž Ćuk (dva crteža), te Milan Vulpe i Nikola Reiser, svaki po jedan crtež. Simbolički crtež za korice izradio je Albert Kinert.

Mladen Bošnjak

SMRT NESTORA BUGARSKIH KNJIŽEVNIKA TODORA VLAJKOVA

Prošli mjesec umro je u bolnici Crvenog križa nakon kratke bolesti u Sofiji glasoviti bugarski književnik Todor Georgi Vlajkov. Rodio se u gradiću Pirdopu kod Stare Planine g. 1865. te je tako doživio liepu starost od 78 godina. Pučku je školu svršio u svom rodnom mjestu Pirdopu, a gimnaziju u Sofiji. Iza toga je pošao u Moskvu, gdje se upisao u filosofski fakultet, i gdje je proboravio dvie godine. Povrativši se iz Moskve postao je u Sofiji najprije pučkim učiteljem. G. 1888 počeo je pisati novele pod pseudonimom Veselin, te je doskora svratio na sebe pozornost svojom novelom: Djedo Slavčovata unuka, koju je izdao u Periodičeskom pregledu. Vlajkov se također zanimao i za kooperativni pokret, koji se uvelike razvio tada u Sofiji, te je napisao i nekoliko novela socialnog sadržaja. Sliedile su vrlo uspjele novele: Zlatko, Tetka Gena, Tetka Venkovica, Kmetovi, Učitelj Milenkov i druge, kojima je stekao najbolji glas kod čitalačke pu-

blike. Vlajkov je bio veliki štovatelj prvaka Ivana Vazova i suradnik Penče Slavejkova, P. Todorova, Javorova, Strašimirova, Hristova i drugih odličnih tadanjih pisaca. Neko vrieme je uređivao i književni list »Demokratičeski pregled«, gdje je poglavito izticao moderne socialne ideje. U svojim novelama bavio se rado opisima malih mjesta tako i svoga rodnog grada, i primitivnih prilika malograđana. Osobito su mu uspjele Uspomene iz njegova života, a naročita treća knjiga, gdje opisuje hronološki svoj dolazak i đački boravak u Sofiji, tadanje prilike male i nove kneževine, kneževski dvorac, te prve javne veće zgrade i drugo, što je danas od historijske vriednosti. Za ove svoje Uspomene, naročito za treću knjigu, dobio je Vlajkov nedavno još pred smrt, najveću književnu nagradu grada Sofije (50.000 leva), koja mu je na svečani način izručena. Tom zgodom se je pokojnik posljednji put javio u javnosti. G. 1939. proslavio je Vlajkov na svečani način svoju 70-godišnjicu u sofijskim književnim krugovima. Iste večeri davao se i u Narodnom kazalištu njegov komad »Dve se mladi zalibili« dramatizacija njegove novele »Djedovata Slavčeva unuka«. Književni krugovi Sofije priredili su njemu u čast veliki banket te izdali posebni Zbornik, u kojemu su pisali svi najodličniji bugarski književnici i pjesnici njegovi štovatelji.

Vlajkov je pokopan sa svim počastima odličnog književnika, te bugarskog patriote u Sofiji. U crkvi Sedam svetih (Sveti Sedmočislenici) održan mu je mrtvi pomen. U ime bugarskih književnika govorio mu je spomen-slovo predsjednik bugarskog književnog družtva Stilijan Čilingirov, a bili su prisutni i zastupnici Ministarstva prosvjete, Akademije nauka i umjetnosti u Sofiji i članovi ostalih književnih družtava.

Dr. Franjo Bučar

GLASBENA IZDANJA ZA MLADEŽ

*Jaglaci**

Slavko Modrijan, zborovođa dječjeg zbora »Proljeće« te vlastnik, izdavač i odgovorni urednik istoimenog mjesečnika glasbe za mladež, uredio je zbirku popievaka za mladež pod naslovom »Jaglaci«. Potreba takve knjige, koja sadrži izbor pjesama za mladež, veoma se osjećala, pa joj je ovom pjesmaricom doskočeno, poglavito u školama. Sad je na nastavnicima, da se njome služe prema razpoloživim glasbenim i glasovnim mogućnostima svojih učenika, te prema svom umjetničkom shvaćanju i naziranju.

Nakon urednikova uvoda sliedi članak Vinka Nikolića »Liepa naša domovina«, a zatim hrvatska himna u Gotovčevoj skladbi i to najprije za glas i glasovir, zatim u dvoglasnoj i troglasnoj obradbi.

Popievke su razdieljene u jednoglasne, dvoglasne, troglasne, zatim božićne i domoljubne. Jednoglasne i dvoglasne razdieljene su u narodne i umjetne, a troglasne u skupine za dječji, ženski, mužki i mješoviti zbor. Uz svaku vrstu (jednoglasne, dvoglasne i troglasne) dolaze prije samih pjesama kratke upute, a prije troglasnih popievaka i kraći članci, tako o postanku i razvoju hrvatske narodne popievke, o podjeli narodnih popievaka prema kraju u kojem su nastale, pa o sabiračima hrvatske narodne popievke, o narodnim glasbalima (sa slikama) zatim o narodnim običajima, te opisi nekih narodnih običaja (svatbeni običaj u Žitniku u Lici, žetva u Hrvatskom Zagorju, proslava sv. Jurja u Turopolju). Uz božićne popievke dolazi uvod »Božićno doba« te opis božićnih narodnih običaja u Bosni, dok uz domoljubne pjesme dolazi popratni članak »Postanak i razvoj hrvatske domoljubne popievke«. Napokon sliede »Bilježke o skladateljima« (abecednim redom); koji su zastupani (osim Livadića i Lepeša) ili se spominju (kao na pr. Vilko Novak) u zbirci. Tim umetnutim člancima i podatcima zbirka je dobila na raznolikosti, a ujedno djeluje poučno i informativno. Na kraju dodano je kazalo.

Unutar svake skupine popievke su poredane abecedno prema njihovim skladateljima odnosno obrađivačima, iako bi nastavnicima bilo mnogo jednostavnije, da su skladbe poredane — unutar pojedine skupine — prema stupnju težkoće. Uz neke popievke dodana je i glasovirska pratnja. U zbirci zastupana su trideset i dva skladatelja, od starih ilirskih, pa do najmlađih, iako ne svi, koji su se tim vrstama bavili, pa će o tome kod sliedećeg izdanja trebati voditi brigu. Zastupani su sliedeći skladatelji: Bjelovučić, Brajša, Brkanović, Burić, Cipra, Dugan ml., Dugan st., Fosić, Gotovac, Grgošević, Hajko, Ivšić, Kolarić, Kozinović, Lepeš, Lisinski, Livadić, Lučić, Magdalenić, Majer, Matetić, Modrijan, Odak, Pozajić, Runjanin, Sakač, Širola, Šlik, Taclik, Vrhovski, Zajc i Žganec, po neki od njih i s većim brojem popievki. Podatci u Bilježkama o skladateljima pregledni su, iako nisu uviek posve bezprikorni, a neki bi trebali biti i malo pobliže objašnjeni.

Knjiga je veoma obsežna, imade 364 stranice, pa bi bilo sretnije rješenje, da je izašla u dva ili dapače u tri svezka. Treba misliti naime i na to, da đak ima u školi i pet predmeta na dan, pa kad bi za svaki predmet morao nositi sa sobom tako obsežnu knjigu, ne bi to bio mali teret.

*Hrvatska mladež za glasovirom**

U četvrtoj godini izlaženja (1942.—43.), glasbenog časopisa za mladež »Proljeće« predviđeno je šest izdanja, od kojih je prvo zbirka »Hrvatska mladež za glasovirom«.

Zbirku je uredio Slavko Modrijan, a skladbe su pregledali i upodpunili oznakama za izvedbu profesori Hrvatskog državnog konzervatorija u

* Jaglaci. Hrvatski umjetnici hrvatskoj mladeži. Uredio Slavko Modrijan. Zagreb 1942. Izdanje Nakladnog odjela Hrvatske državne tiskare.

* Hrvatska mladež za glasovirom. Uredio Slavko Modrijan. Proljeće, glasba za mladež br. 1. — 1943.

Zagrebu Petar Dumičić i Evgenij Vaulin. Sadrži trideset i šest skladbi od najlaganijih pa postepeno sve teže s oznakom prstometa, dinamike, fraziranja, a kod nekih i upotrebi pedala. Što se gradiva tiče, radi se o skladbama narodnih popievaka (uz navod tko ih je zabilježio) ili o skladbama u duhu tih popievaka; skladbe su to sliedećih četrnaest skladatelja: Brkanovića, Cipre, Dumičića, Gerčana, Grgoševića, Lučića, Matza, Modrijana, Sakača, Šimunića, Šlika, Taclika, Vrhovskog i Zlatića.

Vrlo je dobra i pohvalna bila zamisao izdati takvu zbirku, te time pružiti i učenicima i nastavnicima potrebne skladbe domaćih skladatelja, pa je doista poželjno, da bi se to nastavilo. Što više, trebalo bi izdavati skladbe domaćih skladatelja prikladne za školsku porabu i za druga glasbala. Tek treba primietiti, da u zbirci, gdje dolazi više malih skladbi svaka pod svojim naslovom, iako imaju skupni naslov (kao na pr. »Deset skladbi za najmanje« od R. Taclika), svaka takva mala skladba ima svoj posebni broj; u koliko pojedini dielovi nemaju posebnog naslova (na pr. »Pet skladbi za mladež« od P. Dumičića), oni dolaze pod jedan broj. Bilo bi zgodnije, da takve skladbe, pa imali pojedini dielovi i svoje posebne naslove, dolaze pod posebnim brojem, tim više, što u toj zbirci ima i takvih slučajeva (»U pedvečerje« S. Modrijana, »Dojmovi sa sela« Z. Grgoševića i dr.).

Zbirka je velikog oblika (4⁰), jednostavno ali ukusno opremljena, s crtežima prof. A. Kumana na naslovnoj i zadnjoj stranici. Tisak je vrlo liep, čitljiv i jasan. Pojedine veće skladbe, kad su već bile priređene za umnažanje, unutar te zbirke, trebalo je umnožiti i za samostalne odtiske.

I zamisao i uložen trud za provedbu izdanja i jedne i druge zbirke zaslužuje pohvalu i preporuku.

Dr Hubert Pettan

SADRŽAJ: Dr. FRANJO NEVISTIĆ: Vjera i filozofija, 405. — MIHOVIL NIKOLIĆ: Dvie pjesme, 410. — IVO BALENTOVIĆ: Moj mrtvi drug, 411. — VLADISLAV KUŠAN: Ivan Meštrović, 421. — LJUBOMIR MARAKOVIĆ: Današnja hrvatska književnost, 425. — ANTUN BONIFAČIĆ, Ćuk, 430. — ANTE JAKŠIĆ: Samotno stablo, 430. — JOSIP VRANA: Marina nedjelja, 431. — Dr. ERNEST BAUER, Hans Friedrich Blunck, 437. — ANTUN NIZETEO: Eugenio D'Ors ili poezija inteligencije, 442. — VINKO KOS: Dvie pjesme, 444. — IVO LADIKA: Umjetnici i bohemi, 446.

FEUILLETON: B. LIVADIĆ: Kazalište, 450. — Dr. HUBERT PETTAN: Opera, 452. — STANKO GAŠPAROVIĆ: Pjesnička proza Side Košutić, 453. — A. R. BUEROV: Roman de omnibus et qui busdam aliis... 454. — MLADEN BOŠNJAK: Zbornik hrvatskih sveučilištaraca, 456. — Dr. F. BUČAR: Smrt nestora bugarskih književnika Todora Vlajkova, 458. — Dr. HUBERT PETTAN: Glasbena izdanja za mladež, 459.

SLIKE: IVAN MEŠTROVIĆ: Žena s gitarom, 408.—409. — IVAN MEŠTROVIĆ: Bogorodica, 412.—413. — IVAN MEŠTROVIĆ: Ženski torzo, 416.—417. — IVAN MEŠTROVIĆ: Sveti Jeronim, 420.—421. — IVAN MEŠTROVIĆ: Na odmoru, 424.—425. — IVAN MEŠTROVIĆ: Job, 428.—429. — IVAN MEŠTROVIĆ: Indijanac, 432.—433. — IVAN MEŠTROVIĆ: Konsola, 436.—437.

CRTEŽI: F. Kršinić, 420., 421. — O. Mujadžić, 409., 425.

Vlasnik i izdavač Matica Hrvatska, Zagreb, Matičina ulica 2. Urednici dr. Branimir Livadić, Zagreb, Haulikova ulica 4, II., brzoglas 23-736 i prof. Olinko Delorko, Vramčeva ul. 15. II. k. — Tisak »Tipografija«, Zagreb, Trg III. br. 2. — Cienе za predplatu: na godinu 380.— Kn, za članove Matice Hrvatske i đake 330.— Kn. — Uprava: Zagreb, Matičina ulica 2, brzoglas 33-82. — Uredništvo ne vraća rukopise i ne odgovara na pisma.

KNJIŽEVNI NATJEČAJ MATICE HRVATSKE

ZA DJELO GOSPODARSKOG SADRŽAJA I NAGRADU »ZAKLADE MIROSLAVA GROFA KULMERA ST.«

Gradsko poglavarstvo u Zagrebu obaviestilo je Maticu Hrvatsku, da će na ime »Zaklade Miroslava grofa Kulmera st. za nagrađivanje gospodarskih pisaca« kroz deset godina — počevši od 1943. — svake godine predavati Matici Hrvatskoj prinos od Kn 30.000.—, kojim će ona nagraditi »pisca najbolje napisanog djela gospodarskog sadržaja prema ocjeni šumarskog i gospodarskog fakulteta Hrvatskog sveučilišta u Zagrebu«.

Odbor Matice Hrvatske prihvatio je ovu pobudu te će po mogućnosti, počevši od 1943., sama svake godine izdati jedno takvo djelo.

Djelo, koje se nagrađuje ovom nagradom, prema saobćenim uvjetima, »može biti pisano kao stručna razprava za pouku našeg seljačtva ili može biti pisano kao roman ili novela s tendencijom, da se žigošu loši seljački gospodari i stručno poučavaju dobri i napredni gospodari, kako bi se time loši gospodari popravili«.

Pozivaju se gospodarski stručnjaci, da svoje radnje, koje će kako sadržajem tako i jezikom i stilom odgovarati navedenoj svrsi, predaju Matici Hrvatskoj, i to za godinu 1943. najdalje do 30. studenoga.

Rukopisi, koji se predaju poslije ovoga roka, dolaze u obzir za god. 1944.

Piscu nagrađenog djela, koje izda Matica Hrvatska, pripada osim nagrade i redovni honorar.

Rukopisi se predaju bezimeno. Ime pisca sa ostalim podatcima predaje se u zapečaćenoj omotnici, a na rukopisu i na omotnici upisuje se znak (šifra) i opis: Za natječaj na ime »Zaklade Miroslava grofa Kulmera st.«.

MATICA HRVATSKA

IZDANJA MATICE HRVATSKE

UPRAVO IZAŠLO!

PRIČE O PRIRODI

V. BONSELS: PČELICA MAJA — K. EWALD: TIHO JEZERO

KNJIŽNICA ZA HRVATSKU MLADEŽ, SV. 10.

NATJEČAJ MATICE HRVATSKE

ZA KNJIGE ZA MLADEŽ

Odbor Matice Hrvatske zaključio je, da objavi natječaj za najbolja djela za hrvatsku mladež, i odredio za takva djela dvie nagrade, prvu u iznosu od Kuna 30.000.—, a drugu u iznosu od Kuna 20.000.—.

Za nagrade dolaze u obzir:

pripoviesti iz hrvatske prošlosti, u kojima se na umjetnički način prikazuju znameniti poviestni događaji i osobe, zaslužne za hrvatski narod;

priče iz drevne starine Hrvata, na temelju onih podataka, koji se nalaze u poviestnim spomenicima;

pripoviesti iz suvremenog života naših ljudi i krajeva, djece u domu, u školi, u prirodi, u životnim kušnjama;

putopisne pripoviesti i živi opisi, koji na liep i jasan način predočuju hrvatsku zemlju i život hrvatskog naroda.

Rukopisi, koji se šalju na natječaj, mogu obsezati 9 ili više araka (144 ili više stranica) tiskanih u nizu *b)* ili 14 ili više araka (224 ili više stranica) tiskanih u nizu *a)* Matičine »Knjižnice za hrvatsku mladež«.

Rukopisi se šalju bezimeno na naslov »Matici Hrvatskoj — tajničtvu — Zagreb, Matičina 2«. Rukopis treba označiti znakom (šifrom); u posebnoj zapečaćenoj omotnici treba položiti bilježku sa istim znakom, imenom pisca i osobnim podatcima, te naslovom rukopisa.

Rok je za predaju rukopisa 15. siečnja 1944.

O nagradama će odlučivati posebna Matičina porota trojice ocjenitelja do 10. veljače 1944.

Nagrade se izplaćuju odmah, čim porota dade ocjenu i odbor odluči o njezinim priedlozima.

Piscima nagrađenih rukopisa pripada osim nagrade i redovni Matičin honorar po tiskanom arku, koji se izplaćuje u roku tiskanja. I nenagrađeni rukopisi biti će objavljeni sa Matičinim izdanjima, ako ih povoljno ocieni porota i prihvati odbor, te će u tom slučaju biti honorirani kao i ostala Matičina izdanja.

U Zagrebu, 16. srpnja 1943.

MATICA HRVATSKA